

NOI CONSIDERAȚII PRIVIND RELAȚIILE DIPLOMATICE ALE ROMÂNIEI CU VATICANUL (1939-1940)

Adela Herban

În opera de rupere a echilibrului politic, Axa a provocat și favorizat dezvoltarea revizionismului în țările vecine României.

Din primăvara anului 1939 până la încheierea Pactului germano-sovietic din 23 august 1939, România s-a aflat sub presiunea crescândă a Germaniei care îi cerea să extindă legăturile economice între cele două țări și să evite angrenarea în orice bloc de securitate ostil Germaniei. Asemenea cereri erau incombabile cu propria politică a lui Carol al II-lea¹. Acesta, prin glasul ministrului său de Externe, Grigore Gafencu, și-a făcut publice, la 15 aprilie a.a., căile și metodele pe care România le va adopta pe plan extern. România urma o poziție neutră între Germania și Puterile Occidentale, dar căuta garanții pentru securitatea sa din partea amândurora. Gafencu a recunoscut amenințarea pe care atât Germania, cât și Uniunea Sovietică, o reprezentau pentru integritatea teritorială și independența țării și a exprimat speranța să le ațâțe una împotriva alteia. Dar, dacă era de făcut o alegere, el prefera în mod clar Germania Uniunii Sovietice și recomanda să nu fie întreprinsă nici o acțiune în domeniul relațiilor internaționale care ar fi provocat Germania².

O măsură a influenței crescânde a Germaniei în România și, în general, în Europa de Sud-Est a fost Tratatul economic încheiat între cele două țări la 23 martie 1939. Anglia și Franța, îngrijorate, încheie și ele acorduri economice cu România, dar limitate ca valoare și unele garanții, în aprilie 1939, privind independența țării, dar "nu și integritatea teritorială a țării, garanții acceptate totuși de Rege"³.

Ungaria horthystă, participantă armată la ocuparea Cehoslovaciei, a Ucrainei Subcarpatice, se pregătea să atace România și să ocupe Transilvania. Contele Teleki Pál, președintele Consiliului de Miniștri declara, la câteva zile după ce Ungaria părăsise Liga Națiunilor (11 aprilie a.a.), că "revendicarea Transilvaniei rămâne în primul plan al preocupărilor politicii ungare" și că "anexarea va avea loc mai curând sau mai târziu"⁴.

Ministrul de Externe, Grigore Gafencu, aflat în vizită la Berlin, era primit în 19 aprilie '39, de Hitler. Acesta a respins cu hotărârea afirmația că ar vrea să restabilească Ungaria în vechile sale granițe, argumentând că minoritatea germană din România și Iugoslavia nu vrea să revină sub unguri. Germania nu va sprijini în vreun fel pretențiile Ungariei, cât timp, el, Hitler, poate conta pe prietenia României. Din Germania, Gafencu a plecat la Londra, apoi Paris și Roma, pe motivul declarat al destinderii relațiilor franco-italiene, ideea favorită a lui Carol al II-lea. De fapt, diplomația română, oscila când pe o nuanță filo-germană, când pe una filo-britanică. Argumentul adus nemților era că o înțelegere italo-franceză servește cauzei păcii, iar francezilor și englezilor, că Italia scoasă din Axă, poate fi înglobată mai ușor împotriva Reich-ului. Activitatea depusă de diplomatul român, Grigore Gafencu, în acest interval, l-a determinat pe Hitler să-i declare, la 8 august '39, ministrului de Externe ungar, Czaky că: "teoretic, România duce politica unui misit cinstit, practic însă încearcă să mobilizeze împotriva noastră cât mai mulți"⁵.

După ocuparea de către Germania a ceea ce mai rămăsese din Cehoslovacia (15 martie 1939), Marea Britanie și Franța au devenit mai active în încercarea de a bloca expansiunea germană în Europa de Est. Atenția lor era îndreptată spre Polonia, care părea a fi următoarea victimă a lui Hitler, și ceva mai puțin presant spre România. Dar nici Polonia, nici România nu doreau să se asocieze cu Uniunea Sovietică. După garanția limitată obținută de România la 13 aprilie a.a., din partea Angliei și Franței, înțelegerea anglo-turcă din 12 mai, prin care cele două țări promiteau să se sprijine reciproc în cazul unui război sau a unei agresiuni în regiunea Mediteranei, oferea un plus de garanție României⁶.

De-a lungul întregii veri a anului 1939, politica externă a României a continuat să urmărească menținerea echilibrului între cele două principale amenințări la adresa securității sale - Germania și

¹ Keith Hitchins, România. 1866-1947, București, 1998, p. 435.

² Grigore Gafencu, Însemnări politice. 1929-1939, București, 1991, p. 336-343.

³ Nicolae Ciachir, Istoria relațiilor internaționale de la Pacea westfalică (1648) până în contemporaneitate (1947), București, 1998, p. 290.

⁴ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, România după Marea Unire, vol.II, partea a II-a, 1918-1933, București, 1986, p. 1482.

⁵ Nicolae Ciachir, op. cit., p. 291.

⁶ Gheorghe Buzatu, Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial, București, 1988, p. 10-27.

Uniunea Sovietică. În afara cultivării puterilor Occidentale, Gafencu a căutat să activeze Înțelegerea Balcanică. În iunie, în convorbirile purtate la Ankara cu lideri turci, el a promovat ideea unei strânse cooperări militare între Turcia și Polonia. Dar el a manifestat circumspecție, refuzând să se alăture Turciei și Uniunii Sovietice într-un Pact al Mării Negre, pe motiv că o asemenea acțiune ar fi înclinat prea mult România spre una din părți și ar fi ofensat Germania. Carol a adoptat aceeași poziție în cursul vizitei sale la Ankara la 11 august. Acesta și oficialitățile turce au căzut de acord asupra faptului că atitudinea Marii Britanii și a Franței reprezenta "factorul esențial" în capacitatea lor de a rezista și au hotărât să ceară imediat celor două țări să-și onoreze garanțiile în caz de agresiune. Carol a refuzat însă să ia în considerare un Pact de securitate cu Uniunea Sovietică, date fiind suspiciunile sale privind intențiile acesteia din urmă cu privire la Basarabia și temerile privind o reacție a Germaniei⁷.

Pactul de neagresiune dintre Germania și Uniunea Sovietică, încheiat la 23 august, a fost un șoc pentru liderii români, întrucât aceștia își bazaseră politica lor externă pe ostilitatea dintre nazism și comunism. Deși nu cunoșteau detaliile Protocolului secret, prin care Germania recunoștea Uniunii Sovietice un interes special în privința Basarabiei, existența însuși a Tratatului năruise strategia lor politică de echilibru între cele două puteri⁸. O expresie a disperării Guvernului român au fost: oferta făcută Ungariei, la 24 august, pentru încheierea unui Pact de neagresiune, propunerea a fost imediat respinsă; Nota adresată Poloniei, la 25 august, prin care România preciza că, dacă va izbucni un război între aceasta și Germania, România va rămâne neutră; asigurările date de către Gafencu ministrului german, la 27 august, potrivit cărora cultivarea unor puternice legături cu Germania va fi obiectivul cel mai important al viitoarei politici a României, aprovizionarea acesteia cu petrol, grâne și alte materii erau garantate și în cazul izbucnirii războiului⁹. Astfel, conducătorii de la București recunoșteau că întreaga politică externă a României în noile condiții europene, a eșuat, iar principiile care stăteau la baza ei, nu-i mai puteau garanta frontierele.

Izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial, l-au determinat pe Carol, la 6 septembrie, să declare formal neutralitatea României. Odată cu această declarație, România a început să-și dezvolte planul vizând organizarea unui Bloc în jurul ideii de neutralitate. Sperând în făurirea unei zone neutre în Balcani, Grigore Gafencu a început tatonările pe lângă guvernele grec, turc și iugoslav. Dar intențiile revizioniste ale Bulgariei i-au zădărnicit planurile¹⁰.

La 21 septembrie, România a remis o Declarație de independență și Guvernului sovietic, îngrijorarea privind viitorul Basarabiei fiindu-i omniprezentă. Această problemă, a fost ridicată, pentru prima dată, în mod oficial la 5 decembrie, când un adjunct al ministrului de Externe sovietic, i-a declarat ambasadorului francez la Moscova că Odessa devenise "un port mort", pentru că fusese lipsit de hinterlandul său agricol, Basarabia. În cursul aceleiași luni, Grigore Gafencu l-a întrebat pe reprezentantul Germaniei în România care era poziția Guvernului său în problema Basarabiei. Răspunsul părți germane a fost că, dacă războiul pe frontul de Vest devenea "mai dificil", Germania va fi incapabilă să împiedice Uniunea Sovietică să-și rezolve anumite planuri. Dar, cum în acest interval, aceasta era ocupată cu războiul din Finlanda, asupra viitorului Basarabiei, s-a lăsat tăcerea¹¹.

Gravele probleme internaționale ce amenințau integritatea teritorială a României, l-au determinat pe Regele Carol al II-lea să facă apel la toate forțele pentru stăvilirea "gravului pericol național". Numirea lui Gheorghe Tătărăscu - politician cu largi relații în rândul tuturor partidelor de dreapta și centru - ca prim-ministru, în noiembrie '39, avea tocmai această menire. Garda de Fier - atât de urâtă de Carol - s-a bucurat, la rândul-i, de renaștere¹².

La început de an '39 semnalăm unele neînțelegeri între Nunțiatura Apostolică și Ministerul Cultelor, generate - așa cum arată Nota convorbirilor din 21 ianuarie - de refuzul ministrului "... de a consacra noul Episcop de Alba Iulia" în persoana lui Aron Marton, solemnitate programată pentru 12 februarie, la Cluj. Motivația refuzului rezidă în aceea "că Aron Marton nu și-a depus încă jurământul, așa cum prevede Concordatul, art. 6". Un al doilea motiv de nemulțumire a Nunțiului Andrea Cassulo este

⁷ Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, București, 1972, p. 307, 313-314.

⁸ Keith Hitchins, op. cit., p. 438.

⁹ Aurică Simion, *Agresiunile naziste din Europa în anii 1938-1939*, București, 1983, p. 324.

¹⁰ Eliza Campus, op. cit., p. 317-343.

¹¹ Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și Pactul Ribbentrop-Molotov*, București, 1991, p. 87-88.

¹² Alexandru Gh. Savu, *Dictatura regală*, București, 1970, p. 344-347.

legată de neonorarea părții române a "burselor Colegiului Pio Romeno" respectiv "... 25 de burse în valoare de 300 mii lei promise de Lapedatu în 1936 (fost ministru Culte), sumă promisă Nuntiatului prin scrisoarea nr. 11371/1938 și de ministrul Cultelor - Iamandi în 1937, sumă promisă și de Armand Călinescu". Nuntialul Cassulo a arătat că "Vaticanul va fi surprins neplăcut de nesatisfacerea acestor promisiuni" cu atât mai mult cu cât "Papa a alocat 5 milioane lire italiene pentru înființarea acestui Colegiu"¹³.

La 4 februarie 1939, ambasadorul României la Vatican, N. P. Comnen, a remis Papei scrisorile de acreditare promițându-i că, în activitatea pe care o va desfășura nu va "pierde din vedere litera și spiritul Concordatului încheiat la 1927 între Sfântul Scaun și România"¹⁴.

În alocuțiunea sa, după ce și-a manifestat gratitudinea față de hotărârea autorităților române de a ridica Legația României la rangul de Ambasadă, Papa, a trecut brusc, la probleme internaționale. Subliniind "...marele pericol pe care îl reprezintă astăzi anumite state totalitare pentru pace și civilizație", fie că se numesc "bolșevice, fasciste sau național-socialiste", ele au o trăsătură comună, "singura ideologie pe care o admit este primatul forței". Papa a remarcat cu tristețe că metodele de guvernare întrebuințate de Germania și Italia, precum și atitudinea lor internațională "nu pot duce, dacă vor continua ca până acum, decât la un dezastru". Cu toate aceste neliniști, El s-a declarat optimist, exemplificând pericole similare prin care a trecut Europa în vremea lui Napoleon al III-lea, Bismarck sau Wilhelm al II-lea, de fiecare dată forțele binelui învingând pe cele ale răului. După primul război mondial - a arătat Papa - , "... s-a clădit o lume nouă, așa că toate afirmațiile de credință de astăzi, toată această vâlvă, toată această semeție nu mai impresionează și rămân optimiste, deoarece nu cred posibil ca Șefii acestor State, care sunt oameni luminați, să nu-și dea seama de faptul că o conflagrație actuală ar însemna sfârșitul Europei, sfârșitul civilizației și mai ales a propriilor lor realizări ce au înfăptuit cu trudă și, prin urmare, sfârșitul propriilor lor dictaturi". Aceste argumente solide, l-au determinat pe Pius al XI-lea, în încheierea cuvântării, să declare că "... în ciuda norilor ce-ntunecă cerul", El rămâne optimist, conștient fiind "... că soarta lumii se află în mâini bune, în mâinile lui Dumnezeu"¹⁵.

Nemulțumit de politica dusă de Statele din Axa Roma - Berlin s-a arătat și Cardinalul Secretar de Stat, E. Pacelli. În audiența acordată ambasadorului României, acesta a semnalat că "... pericolul comunist a trecut pe plan secund, cedând locul altor preocupări mai actuale, pricinuite de schimbările petrecute în Centrul Europei"¹⁶.

Impresionat de "solicitudinea cu care am fost primit în toate cercurile vaticane" de "interesul neobișnuit manifestat peste tot Țării noastre" ca și de "dorința de cooperare care mi-a fost reafirmată călduros atât de Papa cât și de Secretarul său de Stat", N. P. Comnen, concluziona pentru Guvernul de la București că "Sfântul Scaun este fericit de a putea considera România ca un punct fix, ca un avant-post al ordinii și al civilizației la Răsărit". Fastul cu care a fost organizată solemnitatea de la Vatican din 4 februarie, fără egal în anele relațiilor diplomatice ale României cu Vaticanul, l-au determinat pe proaspătul ambasador să recomande Bucureștiului, fructificarea "acestei atmosfere" în promovarea "...intereselor noastre, atât pe planul politicii externe cât și a celei interne..."¹⁷.

Presa din țară la rândul-i, de-ar fi să nominalizăm doar "Universul" din 6 februarie a.a., în articolul "N. Petrescu-Comnen a prezentat scrisorile de acreditare Papei", înfățișa pe larg cititorilor români acest moment. Cuvântarea lui Petrescu-Comnen, axată pe importanța ridicării "Legației Regale române la rangul de Ambasadă" avea la bază dorința "M.S. Regelui Carol II ... de a da o mărturie în plus sentimentelor Sale de foarte înaltă și respectuoasă stimă pentru nobilul ideal reprezentat de către Suveranul Pontif cât și de către persoana Sanctității Voastre". Investirea în această înaltă funcție, l-a determinat pe ambasadorul României la Vatican de a promite că întreaga sa activitate se va desfășura în limitele "... Constituției Țării mele, precum și a voinței Suveranului meu, care garantează o perfectă egalitate de drept și de fapt tuturor cetățenilor români, fără deosebire de confesiune" dar și în "spiritul Concordatului", încheiat în 1927 între

¹³ Arh. M.A.E., F. 71. 1920-1944, Vatican. Relații cu România. 1932-1939, vol. XX, Notă pentru M.A.S. asupra convorbirii avute în ziua de 21 ianuarie 1939 de Secretarul general al Guvernului, Al. Cretzianu cu Andrea Cassulo, p. 274.

¹⁴ "Farul nou", an VI, nr. 6 (206), 12 februarie 1939, p. 5.

¹⁵ Arh. M.A.E., F.71, 1920-1944, Vatican. Relații cu România. 1932-1939, vol. XX, Telegrama nr. 58/4 februarie 1939, expediată de la Roma de N. P. Comnen, M.A.S., personal lui Grigore Gafencu, p. 279-280.

¹⁶ Ibidem, p. 281.

¹⁷ Ibidem.

Sfântul Scaun și România, "act în care Guvernul meu a socotit din prima zi că va găsi tot sprijinul prețios pentru populația sa de colaborare patriotică între cetățenii Regatului ...".

Răspunsul Papei, a fost pe măsura evenimentului. "Ne este foarte agreabil de a vă saluta din nou și într-o împrejurare atât de solemnă și atât de agreabilă pentru Dvs.". Ridicarea Legației României la rangul de Ambasadă, l-au determinat pe Pius al XI-lea să felicite atât diplomația română, care a dat și cu acest prilej "... noui dovezi a înaltei încrederi a Augustului nostru Suveran" cât și pe cea a Vaticanului "...de învățarea reprezentării Domniei voastre la rangul de Ambasadă"¹⁸.

La câteva zile de la acest moment important a relațiilor diplomatice dintre cele două state, popoarele lumii luau la cunoștință despre moartea lui Pius al XI-lea¹⁹. Petrescu-Comnen, ambasadorul României la Vatican era desemnat de Guvernul român, să-l reprezinte la funeralii²⁰.

La mijlocul lunii februarie se ridică și problema despăgubirilor pentru instituțiile Bisericii catolice de rit latin, ca urmare a pierderilor suferite de pe urma aplicării Legii conversiunii. Invocându-se art. 10 din Concordat, Ordinariatul de Alba Iulia, Episcopatul Timișoara, Nunțatura fac presiuni asupra Președenției Consiliului de Miniștri, respectiv Comisariatul general pentru minorități. Acesta, transferă cazul, Ministerului Afacerilor Străine²¹. Răspunsul Ministerului, materializat prin Referatul din 23 februarie, semnat C. Cesianu, respinge aceste cereri ca nefondate²².

Conclavul pentru alegerea succesorul Papei Pius al XI-lea, în persoana Cardinalului E. Pacelli, a fost "cel mai scurt din istoria Papalității, 24 de ore". Explicații pentru acest timp record ca și pentru unanimitatea de voturi în favoarea Cardinalului o găsim în telegrama expediată de ambasadorul N. P. Comnen, Ministerului Afacerilor Străine, ca fiind "o consecință a atitudinii Reich-ului care, prin presa sa oficială, a încercat să pună dinainte a intrării la Conclav un fel de veto împotriva alegerii celui considerat la Berlin ca fiind continuatorul politicii lui Pius al XI-lea". După alegerea noului Papă - comentează N. P. Comnen -, "Reich-ul și presa sa au continuat să păstreze o atitudine potrivnică față de Sfântul Scaun", în schimb, Guvernul italian "... și-a schimbat imediat atitudinea, modelând-o după simțămintele mulțimei și exprimându-și cât mai zgomotos bucuria pentru această alegere".

Delegația României (ambasadorul Petrescu-Comnen și membrii Ambasadei, precum și ministrul S. Mocsony), prezintă la solemnitatea de investire a Papei Pius al XII-lea (1939-1958), era primită de Suveran într-o audiență specială la 11 martie²³.

Interviul acordat ziarului "România" de ambasadorul Petrescu-Comnen, a doua zi după investirea Papei Pius al XII-lea, a prilejuit apariția, la 13 martie, a articolului "După audiența de ieri de la Vatican D. Petrescu-Comnen vorbește ziarului "România" despre personalitatea noului Papă Pius al XII-lea". Astfel, prin glasul ambasadorul României la Vatican, românii vin în contact cu personalitatea spirituală a ocupantului Scaunului Pontifical pe perioada celui de Al Doilea Război Mondial²⁴.

Ocuparea de către Germania a ceea ce mai rămăsese din Cehoslovacia, la 15 martie 1939, a fost receptată de către Guvernul României ca un pericol iminent ce plana asupra integrității ei teritoriale. Acest sentiment i-a fost întărit și de vestile primite de la Secretariatul de Stat al Vaticanului. La 22 martie a.a., Petrescu-Comnen informa Ministerul Afacerilor Străine despre "... știrile ... alarmante cu privire la planurile ungaro-germane" față de România. Acestea "se pare că ... pun la cale tulburări în Ardeal ce ar legitima o intervenție ungară, sprijinită de Reich, potrivit metodelor întrebuintate în Cehoslovacia. Chestiunea Slovaciei - continuă Petrescu-Comnen - trebuie de asemenea să rețină atenția noastră. Mi se spune că Reich-ul ar păstra această țară în rezervă, pentru a putea, în momentul unei eventuale Conflagrațiuni, să o ofere Ungariei, pentru a-și asigura concursul său militar și economic total". Referindu-se la Italia, ambasadorul României la Vatican aprecia că "... opinia publică (a acestei țări, n.n.) este potrivnică politicii oficiale, însă solidaritatea între Roma și Berlin pare a fi deplină"²⁵. În situația de pericol a României, date fiind relațiile diplomatice foarte bune dintre aceasta și Vatican, Petrescu-Comnen recomandă Guvernului de la București folosirea Ambasadei "... întru răspândirea tezelor noastre nu numai

¹⁸ Ibidem, ziarul "Universul", 6 februarie 1939, p. 281.

¹⁹ Ibidem, Telegrama nr.91/11 februarie 1939, expediată de la Roma de Petrescu-Comnen, M.A.S., p. 283.

²⁰ Ibidem, Telegrama nr. 8939/11 februarie 1939, expediată de la București lui Petrescu-Comnen, p. 284.

²¹ Ibidem, Act. nr. 198/15 februarie 1939 emis de Președinția Consiliului de Miniștri - Comisariatul general pentru minorități, către M.A.S., p. 285.

²² Ibidem, Referat din 23 februarie 1939 semnat C. Cesianu, p. 286.

²³ Ibidem, Telegrama nr. 171/13 martie 1939 expediată de la Roma de către Petrescu-Comnen, M.A.S., personal lui Gr. Gafencu, p. 298-303.

²⁴ Ibidem, ziarul "România", 13 martie 1939, p. 306.

²⁵ Ibidem, Telegrama nr. 207/22 martie 1939 expediată de la Roma de Petrescu-Comnen, M.A.S., p. 311.

prin presa catolică universală dar și prin relațiunile noastre cu înalții prelați și demnitari străini ce vin în pelerinaj la Roma, cu personalități italiene cu cari avem cele mai strânse relațiuni ...”²⁶.

Dacă la început de an '39 semnalăm unele nemulțumiri ale Nunțiaturii Apostolice de București față de guvernele României care nu și-au onorat promisiunile față de Colegiul "Pio Romeno", telegrama din 20 mai a.a. expediată de Ministerul Afacerilor Străine - personal Cretzianu - , pe adresa Ambasadei de la Vatican, conținea știrea aprobării burselor promise de Statul român²⁷.

Un prim pas pe calea folosirii Ambasadei de la Vatican în scopuri propagandistice și de atragere a unor personalități influente, favorabile cauzei românești, a fost organizarea în sediul acesteia, la 20 aprilie, a unei recepții. Onorată de nume prestigioase a Curiei romane: Cardinalul Secretar de Stat, Mgr. Maglione, Cardinalii: Massini, Dolci, Marmaggi, Pizzardo, Tisserant, dar și de Principele Albano Chigi, Marele Maestru al Ordinului Suveran de Malta, de un număr impresionant de funcționari din Corpul diplomatic, precum și de nobilimea romană, în frunte cu principele și prințesa Orsini, prințesa Colonna, alături de academicieni, oameni politici, ziaști, "această grandioasă manifestație se produce cu toată prezența la Roma a prim-ministrului și ministrului Afacerilor Străine a Ungariei" - informa Petrescu-Comnen, Ministerul Afacerilor Străine, adăugând că "nu este inutil a sublinia apoi prezența ministrului Ungariei, baronul Apor, care mi-a declarat că a părăsit un moment oaspeții "pentru a da o dovadă a sentimentelor sale față de România”²⁸.

Delegația maghiară, prezentă la Vatican, a fost primită în audiență de Papa Pius al XII-lea. "Cu prilejul audienței ... contele Teleky a remis Mons. Maglione, cel mai înalt ordin ungar, remițând în același timp și alte distincțiuni câtorva înalți demnitari ai Sfântului Scaun". Inspirat de gesturile delegației maghiare, Petrescu-Comnen, recomanda oficialilor de la București "... cu prilejul audienței ministrului Gafencu la Vatican ... să remită Cardinalului Mgr. Maglione Cordonul Ordinului Carol I ...”²⁹.

Vizita la Vatican din 2 mai a ministrului Afacerilor Străine a României, Grigore Gafencu, a făcut o "excelentă impresie ..." - telegrafia celor de la București, Petrescu-Comnen³⁰. Sub aceste auspicii diplomatice favorabile, Papa a promis României sprijin pentru obținerea bisericii din Forul Traian³¹.

Incidentele provocate de Bulgaria la granița României nu au trecut neobservate. "Presa internațională a înregistrat zilele acestea știrea unei serii de incidente sângeroase la frontiera Dobrogei în care vreo 30 de bulgari și-ar fi găsit moartea ..." - sesiza Petrescu-Comnen. Pentru că aceste incidente nu au fost dezmințite de oficialitățile române am fost întrebat la Vatican dacă aceste știri corespund adevărului și dacă este exact că tensiunea între noi și bulgari s-ar fi accentuat" - nota Petrescu-Comnen pentru superiorii din Ministerul de Externe, cerând totodată sugestii pentru conduita diplomatică pe care trebuia să o adopte în această problemă³².

Preocupat de a întări unitatea națională și a institui un nou sistem parlamentar, Guvernul condus de Armand Călinescu (6 martie - 21 septembrie '39) a hotărât să grăbească elaborarea Legii electorale, să convoace Corpul alegătorilor și să creeze noul Parlament. Luând cuvântul la 9 mai 1939, cu prilejul promulgării Legii electorale, Armand Călinescu, printre altele, spunea "... a sosit momentul să facem un pas mai departe, spre a da regimului ultima întărire ... întocmirea unui Parlament după concepțiunea nouă pe care a introdus-o Constituția din februarie 1939 însemnează desăvârșirea conturului juridic al noului regim ... Într-adevăr Parlamentul de mâine va fi compus din Adunări profesionale ... vor veni numai reprezentanții diferitelor bresle, întrucât ei înșiși exercită efectiv, insist asupra acestui cuvânt, efectiv, o meserie ..." ³³.

Evenimentele din interiorul granițelor României sunt urmărite cu interes la Vatican. Oficiul acestuia "Osservatore Romano", în numărul din 3 iunie, publica un articol de fond "relativ la principiile noului așezământ constituțional și la viitoarele alegeri" - informa Petrescu-Comnen, Ministerul Afacerilor Străine. "Articolul este plin de simpatie - continuă Comnen. El citează lungi pasagii din explicațiunile date

²⁶ Ibidem, Scrisoarea nr. 246/8 aprilie 1939, expediată de Petrescu-Comnen, M.A.S., personal lui Gr. Gafencu, p. 313.

²⁷ Ibidem, Telegrama nr. 24794/20 mai '39, expediată de M.A.S., Ambasadei României de pe lângă Vatican, p. 319.

²⁸ Ibidem, Telegrama nr. 276/21 aprilie 1939, expediată de la Roma, M.A.S., p. 320.

²⁹ Ibidem, Telegrama nr. 277/22 aprilie 1939, expediată de la Roma, M.A.S., p. 323.

³⁰ Ibidem, Telegrama nr. 297/3 mai 1939, expediată de la Roma de Petrescu-Comnen, M.A.S., p. 324.

³¹ Ibidem, Telegrama nr. 332/16 mai 1939, expediată de la Roma de Petrescu-Comnen, M.A.S., p. 327.

³² Ibidem, Telegrama nr. 334/18 mai 1939, semnată Petrescu-Comnen, către M.A.S., p. 328.

³³ Armand Călinescu, Noul regim (Cuvântări). 1938-1939, București, 1939, p. 158-159.

de d-l Prim-ministru Armand Călinescu asupra mecanismului noului sistem electoral³⁴. Alegerile parlamentare din 1-2 iunie a.a. "sunt urmărite cu viu interes la Vatican - anunța Petrescu-Comnen, Bucureștiul. Atât personalitățile din lumea catolică ce am văzut în ultimele zile cât și presa nu-și ascund simpatiile pentru noul regim instaurat în țara noastră". Comentariile lui Petrescu-Comnen se referă apoi la articolul din 3 iunie "Actualele alegeri din România" apărut în editorialul "Osservatore Romano" care, în linia articolului, scria că "trebuie considerate și prețuite ... schimbările politice radicale" din România³⁵. Pentru a proba sinceritatea simpatiei afișate de Vatican și presa catolică față de noul regim de la București, ambasadorul României la Vatican, a remis "Secretariatului de Stat un articol redactat ... asupra reprezentanței și atitudinii locale a minorităților a actualului nostru Parlament". Apariția integrală a articolului în "Osservatore Romano" din 27 iunie, l-au făcut pe Petrescu-Comnen să-și exprime regretele că Ministerul Afacerilor Străine de la București, nu folosește "... bunăvoința ce întâlnim în momentul de față la Vatican" pentru "combaterea propagandei adversarilor"³⁶. Pentru atingerea scopurilor sale, România, avea nevoie ca presa catolică să difuzeze informații corecte asupra situației confesionale din România. "Ca urmare a însăcinării ce ați binevoit a-mi da de a mă prezenta la Direcția ziarului Vaticanului "Osservatore Romano" și la Secretaria de Stat, cu scopul de a le da unele deslușiri în privința informațiunii și aprecierii inexacte ..." - arată, în Referatul întocmit pentru P. Comnen, preotul dr. Aloisiu Tăutu, consultant ecleziastic - "am intrat în relație cu De Sanctis care i-a spus că sursele de informație sunt din izvor german, unguresc, bulgar, etc." dar că ar fi "foarte fericiti dacă ar avea informații și din izvor românesc ...", sugerându-i necesitatea unui "atașat de presă sau o persoană încredințată care să ne pună la dispoziție tot ce vă interesează pe dvs.". De Sanctis l-a asigurat pe pr. dr. Aloisiu Tăutu că Vaticanul este dispus să servească "toate țările și popoarele în spirit de dreptate, adevăr și obiectivitate ..."³⁷. România, avea nevoie de o reflectare corectă a tuturor segmentelor vieții ei interne sau internaționale. În lunile care urmează, presa catolică, folosind cu preponderență surse de informație românească, redă fidel, evenimentele în care România este implicată. Câteva exemple în acest sens se impun. În numărul din 30 iulie "Osservatore Romano" publică "... o importantă notă, dând amănunte asupra Acordului agricol germano-român" - informa Petrescu-Comnen, Ministerul de Externe³⁸. Iar în cel apărut la 1 august, "Osservatore Romano", reproducând "în mod obiectiv observațiunile ziarului România" constată "incompatibilitatea ce există între adeziunea desăvârșită a Ungariei la Axă și amicitia eternă față de Polonia precum și între revendicările revizioniste ale Budapestei și crearea unei atmosfere de apropiere între Ungaria și vecinii săi". În încheierea articolului, ziarul Vaticanului, "reproducând concluziunea ziarului românesc" conchide că "România nu înțelege să cedeze, nici simbolic nici de fapt, nici o parcelă din patrimoniul național"³⁹. Și exemplele mai pot continua. În numărul din 8 august - informa Bucureștiul P. Comnen - , "Osservatore Romano" reproduce corect după ziarul românesc "Curentul" "... informații cu caracter politic precum punerea la punct a Guvernului României asupra incidentelor româno-ungare de pe Tisa ca și atitudinea noastră în politica internațională ..."⁴⁰.

Momentele de insecuritate resimțite de România l-au determinat pe ambasadorul de la Vatican să solicite la 9 august o audiență Suveranului Pontif. "... Papa știa din izvor sigur că D-l Hitler este azi mai belicos ca oricând" - raporta, Ministerului Afacerilor Străine, P. Comnen - dar că totodată "este încredințat că războiul nu va dura decât 14 zile ...". În caz de război, Papa "se îndoiește că România ar putea rămâne neutră, așa fiind înțelege și preocuparea și precauțiunile noastre ...". La sfârșitul audienței Prelatul Pontif l-a asigurat pe Comnen de toată "simpatia sa" față de România⁴¹.

Negocierile germano-sovietice din august '39, ca și zvonurile alarmante despre iminența unui război, coroborate cu unele informații obținute pe canale diplomatice, au alertat și mai mult cercurile conducătoare din România. În telegrama expediată la 26 august Ministerului Afacerilor Străine, P. Comnen, informa că "... Același german care în februarie trecut și iunie mi-a dat importante informații

³⁴ Arh. M.A.E., F. 71. 1920-1944, Vatican. Relații cu România, 1932-1939, vol. XX, Telegrama nr. 375/3 iulie 1939, expediată de la Roma de P. Comnen, către M.A.S., p. 331.

³⁵ Ibidem, Scrisoarea nr. 377/3 iunie 1939, expediată de la Roma de Petrescu-Comnen, M.A.S., p. 332-335.

³⁶ Ibidem, Telegrama nr. 438/28 iunie 1939, expediată de la Roma de Petrescu-Comnen, M.A.S., p. 336.

³⁷ Ibidem, Referat semnat de pr. dr. Aloisiu Tăutu, consultant ecleziastic, către P. Comnen, 18 iulie 1939, p. 341.

³⁸ Ibidem, Telegrama nr. 514/31 iulie 1939, expediată de la Roma de Petrescu-Comnen, M.A.S., p. 349.

³⁹ Ibidem, Telegrama nr. 515/1 august 1939, expediată de la Roma de P. Comnen, M.A.S., p. 350.

⁴⁰ Ibidem, Telegrama nr. 530/9 august 1939, expediată de la Roma de P. Comnen, M.A.S., p. 351.

⁴¹ Ibidem, Raport nr. 548/11 august 1939, semnat P. Comnen, expediat de la Roma, M.A.S., p. 353.

politice relativ la negocierile germano-ruse, ... ce s-au dovedit exacte, îmi comunică azi, că în jurul Führer-ului s-ar găsi persoane care l-ar îndemna ca în chiar primele zile ale Conflagrațiunii să înceapă o acțiune împotriva noastră pentru a ne împiedica să reîncepem jocul din 1914 ...". Ținând cont de primejdia ce planează asupra României, "Domnia sa ne sfătuiește să trimitem de urgență la Führer, la Göering și chiar la Ribbentrop, o persoană cu mare suprafață ... să asigure din nou Germania de hotărârea noastră de a rămâne neutrii și de a livra Reich-ului produsele de care are nevoie" - încheia telegrama, alarmat, P. Comnen⁴².

În timp ce apropierea germano-sovietică devenea o realitate prin semnarea la 23 august a Pactului Molotov-Ribbentrop, Ungaria manifesta o atitudine tot mai incisivă la adresa României. Plângându-se Secretariatului de Stat al Vaticanului de atmosfera creată de Ungaria României, care a uitat negocierile de la Bled, "am rezumat apoi toate tentativele întreprinse de guvernele noastre succesive pentru a găsi bazele unei apropieri de Ungaria, precum și garanțiile date de noi minorităților" - scria în telegrama trimisă Ministerului Afacerilor Străine, P. Comnen. Pentru că dovezilor "de bună intențiune însă, Budapesta a răspuns printr-o atitudine permanent negativă", ambasadorul României la Vatican, a solicitat prin interlocutorul său sprijinul "Suveranului Pontif ..., de moderațiune a Guvernului ungar, îndemnându-l la o atitudine mai puțin intransigentă față de noi ..." - informa Bucureștiul, P. Comnen⁴³. Solicitățile ambasadorului Comnen nu au rămas fără ecou. În septembrie "Cardinalul Tisserant, ... a scris Cardinalului Szeredy, Primatul Ungariei, invitându-l a-și întrebuița toată influența sa pentru a convinge Guvernul ungar că, în fața primejdiei bolșevice, este în interesul Civilizației și al Bisericii să facă tot ce este cu putință, pentru a se împăca cu România" - informa cercurile politice de la București P. Comnen⁴⁴. Dar recomandarea Vaticanului nu numai că nu a găsit audiența scontată la Budapesta, ba mai mult, în toamna anului '39 autoritățile române descoperă la timp un mare complot pus la cale de membrii marcant ai regimului de la Budapesta în colaborare cu etnici de pe teritoriul României. Implicarea în complot a unui număr apreciabil de slujitori ai Bisericii, la prilejuit, la 4 noiembrie o întrevedere între ministrul român de Externe, G. Gafencu și Nunțiul Apostolic de la București, A. Cassulo. "Am arătat Nunțiului surprinderea noastră dureroasă că printre inculpați se află 29 de preoți catolici. Acești clerici nu numai că au conspirat împotriva Statului nostru, dar au fost adevărați organizatori și conducători ai complotului" - se arată în Raportul întocmit de G. Gafencu pentru Ambasada României de la Vatican. "Principalele depozite de melintă și alte materiale de distrugere au fost descoperite în seminarii, în casele preoților ba chiar în cimitire. S-au găsit îndeosebi la Episcopia din Satu Mare și anume în biblioteca Episcopiei și în pod, lăzi cu explozivi, cutii cu amorse, fitiluri, cărlige pentru agățat cutiile de explozivi la podurile de cale ferată, agrafe pentru fixarea capselor de explozivi la șinele de căi ferate, etc.". Toate acestea, arată Raportul, au fost descoperite în urma percheziției efectuate la Palatul Episcopiei din Satu Mare ... în ziua de 26 octombrie, în prezența preotului Ion Meszaros care se împotrivesc cercetărilor tăgăduind în numele său și al șefilor săi ierarhici orice cunoștință despre complot. Scopul complotului - se aprecia în Raport - era acela de a "arunca în aer poduri, căi ferate, uzini electrice, adică întreaga noastră organizare de apărare în ziua intrării în Ardeal a trupelor maghiare ...". Cu toată gravitatea situației - se arată în Raport - , "Guvernul român este hotărât să urmărească cercetările și să stabilească răspunderile cu măsură și cu cel mai desăvârșit tact politic ...", evitând orice publicitate, pentru a nu compromite "prestigiul Bisericii catolice", dezvăluind "fapte care ar putea fi ușor exploatare împotriva Romei, de către propaganda bolșevistă și propaganda nazistă". Discreția pe care și-au propus-o autoritățile române în anchetarea complotiștilor spera să le fie răsplătită de Vatican printr-o colaborare care "să înlesnească" demersurile României de a pune capăt unei acțiuni de subminare a Statului, care prea multă vreme a fost urmată în Ardeal sub acoperirea unor anumiți clerici catolici". Prin conținutul Raportului, G. Gafencu anunța Ambasada României de la Vatican că a cerut "Nunțiului Papal ca să impună Episcopului Fidler din Satu Mare, o demisie imediată ..." ⁴⁵.

La 10 noiembrie, într-o audiență solicitată, Petrescu-Comnen prezenta Cardinalului Secretar de Stat, situația tensionată din Ardeal în urma descoperirii complotului. Exprimându-și "satisfacția ... față de tactul și moderațiunea Guvernului român în acest caz penibil", Cardinalul s-a arătat încântat "că din

⁴² Ibidem, Telegrama nr.588/26 august 1939, expediată de la Roma de P. Comnen, M.A.S., p. 355.

⁴³ Ibidem, Telegrama nr. 596/28 august 1939, expediată de la Roma de P. Comnen, M.A.S., p. 356.

⁴⁴ Ibidem, Telegrama nr.685/septembrie 1939, expediată de la Roma de P. Comnen, M.A.S., p. 366.

⁴⁵ Ibidem, Raport întocmit de Gr. Gafencu la 4 noiembrie 1939 pentru Ambasada României de la Vatican, p. 373-374.

Raportul Nunțului pare a reieși că Guvernul ungar nu ar fi amestecat în acest complot". Contrariat, -informa Ministerul Afacerilor Străine, P. Comnen - "l-am întrerupt imediat spunând că din informațiile mele reiese mai mult contrariul, dar că am impresia că Guvernul român, în împrejurările actuale, caută să evite crearea unui incident internațional ...". Atitudinea Cardinalului l-a făcut pe ambasadorul României pe lângă Vatican să constate cu amărăciune "simpatiile de care se bucură Ungaria la Vatican și dorința favorabilă de a nu crea dificultăți Guvernului ungar ...". Dorind să-și afirme imparțialitatea, în încheierea audienței, Cardinalul l-a informat pe P. Comnen că "a dat ordin Nunțului să ceară de urgență explicațiuni Episcopului de Satu Mare", asigurându-l totodată că "Vaticanul va examina cu toată atențiunea acest caz grav..."⁴⁶.

Instrucția complotului din Ardeal s-a încheiat spre mijlocul lunii noiembrie cu un bilanț de 130 inculpați arestați, din care 29 preoți, 20 dintre aceștia aparținând Bisericii romano-catolice, care de altfel, au și avut un rol de seamă în organizarea și conducerea acestei acțiuni teroriste descoperită, din fericire, la timp de autoritățile Statului român - comunica Gr. Gafencu, prin intermediul telegramei din 15 noiembrie, ambasadorului României la Vatican. El solicita Suveranului Pontif, prin intermediul lui Petrescu-Comnen: "1. înlăturarea Episcopului de Satu Mare și promisiunea că va fi înlocuit printr-o personalitate care va avea în vedere pașnica conviețuire a cetățenilor și respectarea autorității de Stat în dieceza lui; 2. un control serios al activității clericilor catolici din Ardeal și imediata înlocuire a elementelor dubioase prin elemente care înțeleg să se consacre unei activități pur bisericești"⁴⁷.

Instrumentarea procesului a prilejuit, la 20 noiembrie, o nouă întrevedere între Gr. Gafencu și Nunțul, A. Cassulo. Ministrul de Externe român i-a cerut acestuia, demisia imediată a Episcopului de Satu Mare, pentru a-l feri de "consecințele procesului care începe fără întârziere" - îl ținea la curent cu situația de la București, Grigore Gafencu pe N.P.Comnen. Având în vedere tensiunile dintre Ungaria și România - continua Gafencu - "am cerut de asemenea ca înlocuirea Episcopului să nu se facă printr-un ungar, care oricât de suspus ar fi disciplinei catolice, păstrează resentimente de rasă ..." ci "... la hotarele dintre România și Ungaria să fie numit fie un român, fie un italian, care să colaboreze din toată convingerea la politica de destindere a Guvernului român ..." - încheia Gafencu telegrama expediată la Roma⁴⁸.

Cererile insistente ale Guvernului român, dar și compromiterea, prin implicarea în complot a Episcopului de Satu Mare, Fiedler, l-au determinat pe Pius al XII-lea să ceară la 23 noiembrie a.a., demisia acestuia⁴⁹.

În aceste vremuri tulburi pentru Europa, divizarea creștinismului, era privită de unii prelați din România ca o piedică în unirea eforturilor pentru stăvilirea războiului. Receptiv, "Osservatore Romano" din 18 noiembrie, publică o sinteză asupra articolului "Strădanii Binecuvântate" a preotului Dumitrie Neda, apărut în nr. 7-8 (din iulie-august) în revista blăjană "Cultura creștină". "Divizarea creștină - susține prof. de teologie N. Neda - este o piedică și în calea propășirii ideii creștine", realitate recunoscută și de "mai mulți episcopi ortodocși". Neda arată că aceștia "au prețuit atitudinea Papilor" și, ca un suport a celor afirmate, citează cuvintele Mitropolitului Visarion Puiu, ocazionate de o ședință a Sinodului român: "Un singur patriarh în toată lumea creștină întrunește toate condițiunile de existență și acela este patriarhul de la Roma ..." ⁵⁰.

Spre sfârșitul anului 1939, analizând situația internațională și făcând bilanțul acțiunilor întreprinse de România, Carol al II-lea nota: "În ce privește inițiativa noastră, a Blocului neutrilor, lucrurile după cum m-așteptam, nu merg tocmai pe roate. Iugoslavia este de o prudență exasperantă, Turcia vrea să se pronunțe abia după ce a luat un contact strâns cu Parisul și cu Londra, Grecia pare favorabilă, dar și studiază încă răspunsul. Marile Puteri după indicațiunile ce le avem, par favorabile. Anglia horărâtă da, căci o interesează problema bulgară, Franța văzută prin prisma de la noi și de la Atena favorabilă, însă René și Massgii de la Ankara s-a opus. Italia se schimbă pe zi ce trece, astăzi pare binevoitoare cu atât mai mult cu cât se îngrijorează mai mult de expansiunea U.R.S.S.. Germania zice că e mulțumită, dar cred că în fond nu îi place nici un Bloc în această parte a lumii care să nu fie direct sub influența ei. U.R.S.S. nu este de acord îndeosebi ea ar vrea să-și întindă influența grație Bulgariei, a cărei nemulțumire e totdeauna

⁴⁶ Ibidem, Telegrama nr. 828/11 noiembrie 1939, expediată de la Roma de P. Comnen, M.A.S., p. 377-380.

⁴⁷ Ibidem, Telegrama nr. 71575/15 noiembrie '39, expediată de la București de Gr. Gafencu, la Roma, lui P. Comnen, p. 381.

⁴⁸ Ibidem, Telegrama nr. 72664/21 noiembrie '39, expediată de Gr. Gafencu, de la București la Roma, lui P. Comnen, p. 392.

⁴⁹ Ibidem, Telegrama nr. 862/24 noiembrie 1939, expediată de la Roma de P. Comnen, M.A.S., p. 392.

⁵⁰ Ibidem, Nota nr. 893/2 decembrie '39, întocmită la Roma de P. Comnen, către M.A.S., personal lui Gr. Gafencu, p. 399.

pregătită a o exploata în folosul ei”⁵¹. “Dacă nu vă puteți înțelege cu bulgarii și ungurii răspunzătoare este numai Italia care întreține revizionismul inamicilor Dvs. și împiedică orice apropiere - îi mărturisea la 6 decembrie '39 Cardinalul Tisserant lui Petrescu-Comnen. După părerea responsabilului secțiunii Orientale a Bisericii catolice, prietenia Italiei cu Iugoslavia era una suspectă. “D-I Mussolini va căuta să rupă ceva din trupul acestei țări. Domnia sa urmărește dezmembrarea Iugoslaviei, reintegrarea Croației și Sloveniei într-o Ungarie mărită, bineînțeles și cu Transilvania. Ducele înțelege că visul său, de uniune personală cu Ungaria nu poate fi realizat fără împărțirea Iugoslaviei ...”. Sunt cuvinte care se regăsesc în Raportul întocmit de P. Comnen pentru ministrul de Externe de la București, alături de convingerea sa, că “...dacă este cineva, care poate exercita o serioasă influență asupra Italiei, în acest moment crucial, acesta este numai Papa. Papa, care are pretenția de a influența Curtea și chiar pe D-I Mussolini direct, și determina prin Episcopii, preoții și călugării săi, un mare curent popular de care Guvernul italian nu ar putea să nu țină seama ...”. Informat pe cale diplomatică că “Guvernul României este hotărât favorabil, creării acestui Bloc (Blocul neutrilor, n.n.)” având și asentimentul “favorabil împărtășit de Paris, Londra, Ankara și Belgrad” P. Comnen cerea, în Raport, lui Grigore Gafencu, permisiunea de a solicita “de urgență o audiență Papei pentru a stăruia ca Sfântul Scaun să întreprindă o îndoită acțiune: în Italia, pentru a o determina ca, într-un ritm mai accelerat să lucreze la constituirea “Blocului”; la Budapesta și Sofia, pentru a le determina să-și amâne revendicările pentru vremuri mai prielnice, făcând front comun împotriva primejdiilor ce ne amenință în mod egal ...”. Cuvintele “avertismentele presei rusești dovedesc urgența ei ...” încheiau Raportul lui Comnen⁵².

La sfârșit de an '39 și început de an '40, România a înțeles că marea sa idee de a constitui un larg Bloc al neutrilor nu mai avea șanse de reușită. Pericolul reprezentat de Germania hitleristă, ca și convingerea că influența crescândă a celui de-al III-lea Reich în Italia va determina pe Benito Mussolini să rupă neutralitatea și să treacă de partea lui Adolf Hitler, constituiau principala preocupare a statelor neutre⁵³.

Dacă ambasadorul României la Vatican era încredințat că Papa susține politica externă a Bucureștiului, numirea de către Sfântul Scaun a unor ierarhi în România a provocat unele nemulțumiri. Și am exemplifica prin numirea în Scaunul de Alba Iulia a Episcopului Marton Aron, ba mai mult, însărcinarea acestuia cu girarea - e adevărat provizorie - , a Episcopiei de Satu Mare⁵⁴.

Sfârșitul de an '39, aducea de la Roma știrea că Statele Unite, pentru prima dată în istorie și-au desemnat un ambasador special pe lângă Vatican⁵⁵.

Uzanțele diplomatice impuneau, la cumpăna dintre ani, întreveneri între Suveranul Pontif și ambasadorii acreditați pe lângă Vatican. La 29 decembrie, în timpul afectat ambasadorului României, “Papa și-a manifestat tot mai mult îngrijorarea în ceea ce privește acțiunea subversivă și militară a bolșevismului”, exprimând temerea “ca aceasta să nu caute aiurea succesul pe care nu l-a putut obține în Finlanda” - informa P. Comnen, Ministerul Afacerilor Străine de la București. El a recunoscut - continuă Comnen - “că vizitele schimbate cu ... Regele Italiei au un caracter politic netăgăduit” și pot fi definite “ca o manifestare împotriva vrăjmașilor creștinismului și în special a Sovietelor”⁵⁶.

În primăvara lui 1940, Germania lui Hitler își îndrepta atacurile spre Vest, ocupând rând pe rând, Danemarca, Belgia, Olanda, Franța⁵⁷. Prin ocuparea acesteia din urmă, Carol a conștientizat că sistemul de alianțe pe care se sprijinea România era pierdut și în situația dată doar Germania putea să protejeze integritatea teritorială a României. Locul prim-ministrului demisionar, Gheorghe Tătăreanu, a fost luat de progermanul Ion Gigurtu. Consecința imediată a acestei schimbări de direcție a fost semnarea unui așa-numit “Tratat al petrolului” cu Germania, care obliga România să livreze Germaniei o cantitate fixă de petrol, la prețurile din toamna anului 1939, în schimbul echipamentului militar⁵⁸. Curtea făcută Germaniei

⁵¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, op. cit., p. 1528.

⁵² Arh. M.A.E., F. 71. 1920-1944, Vatican. Relații cu România. 1932-1939, vol. XX, Raport nr. 913/11 decembrie '39, întocmit la Roma de P. Comnen pentru M.A.S., personal lui Gr. Gafencu, p. 403-419.

⁵³ Livia Dandara, România în vâltoarea anului 1939, București, 1986, 298.

⁵⁴ Arh. M.A.E., F. 71. 1920-1944, Vatican. Relații cu România. 1932-1939, vol. XX, Telegrama nr. 927/16 decembrie '39, expediată de la București de Gr. Gafencu, la Roma, lui P. Comnen, p. 419.

⁵⁵ Ibidem, Telegrama nr. 949/24 decembrie 1939, expediată de la Roma de P. Comnen, M.A.S., p. 421.

⁵⁶ Ibidem, Telegrama nr. 952/29 decembrie 1939, expediată de la Roma de P. Comnen, M.A.S., p. 422.

⁵⁷ x x x, Marea Conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial ..., p. 93-97.

⁵⁸ Keith Hitchins, op. cit., p. 439.

nu a putut însă salva Basarabia. Având acceptul Germaniei, prin dispozițiile secrete ale Pactului Molotov-Ribbentrop, asupra Basarabiei și, în plus, ulterior asupra jumătății de Nord a Bucovinei, în intervalul 28 iunie - 3 iulie, trupele sovietice au ocupat teritoriul cedat de România⁵⁹. În paralel, guvernele Ungariei și Bulgariei și-au anunțat intenția de a insista imediat pentru satisfacerea propriilor lor pretenții teritoriale față de România⁶⁰. În încercări disperate pentru înlăturarea pretențiilor teritoriale ale Ungariei și Bulgariei, Carol nu a precupețit nici un efort pentru a intra în grațiile lui Hitler: la 4 iulie, Guvernul român a renunțat la garanțiile britanice din 1 aprilie '39, și a adus la putere un nou Cabinet progerman (majoritatea membrilor proveneau din vechiul Partid Național Creștin al lui Goga și Cuza: Gigurtu era prim-ministru iar M. Manoilescu, promotorul corporatismului, ministru de Externe. Trei membri ai Gărzii de Fier au primit de asemenea puteri în Guvern). În ziua în care s-a instalat, Guvernul a declarat dorința sa de a adera la Axa Roma - Berlin și, la 11 iulie, a anunțat retragerea României din Societatea Națiunilor⁶¹. Cu toate acestea, Germania a impus României, la 19 august, demararea negocierilor cu Bulgaria, prin Tratatul de la Craiova din 7 septembrie, aceasta pierzând 7.412 km² cu o populație aproximativ de 360.000 locuitori. Tratatul mai prevedea și un schimb de populație⁶². Dacă opinia publică românească putea să accepte pierdere a Dobrogei de Sud cu o oarecare indiferență, nu același lucru se putea spune despre Ardeal. Paralel cu negocierile cu Bulgaria, au început și cele cu Ungaria. "Dictatul de la Viena" din 30 august, cu cei doi arbitrii, Germania și Italia, păgubeau Statul român în favoarea celui ungar cu 42.242 km² și o populație de aproximativ 2.600.000 locuitori⁶³.

Cedările de teritoriu în favoarea Uniunii Sovietice, Ungariei și Bulgariei, au însemnat totodată pentru România, pierderea independenței în politica externă și subordonarea economiei sale efortului de război german.

În fața acestei catastrofe naționale, înconjurat de aversiunea nedisimulată a P.N.Ț. și P.N.L., primejduit de tendințele criminale ale Gărzii de Fier, Regele Carol a apelat la serviciile generalului Ion Antonescu, dându-i mână liberă la formarea Guvernului. Sigur de sprijin german, I. Antonescu s-a prezentat la Palat în seara de 4 septembrie, cu cererea ca Regele să-i acorde puteri depline de a guverna țara. A doua zi, Carol a semnat decretele prin care suspenda Constituția, dizolva Parlamentul și acorda lui I. Antonescu puteri nelimitate. La 6 septembrie, Regele Carol abdică în favoarea fiului său, Mihai. Prin prerogativele sale de Suveran al României, acesta dă drepturi depline lui I. Antonescu în noua calitate de Conducător al Statului român⁶⁴.

Pentru a pune capăt crizei politice, I. Antonescu a optat pentru un Guvern alcătuit din frunzași ai Gărzii de Fier la majoritatea ministerelor, din ofițeri ai Ministerului Apărării Naționale și din câțiva specialiști, fără apartenență de partid, la ministerele economice. În politica externă, preocuparea cea mai presantă a lui Antonescu a fost consolidarea alianței cu Germania. Primele trupe germane au intrat în România la 10 octombrie 1940. Pentru a se asigura de cooperarea totală a României, Hitler l-a invitat pe Antonescu la Berlin în zilele de 21-24 noiembrie '40. Motivul oficial al vizitei era desăvârșirea aderării României la Pactul germano-italo-japonez, pe care Antonescu l-a semnat în ziua de 23 noiembrie⁶⁵.

Anul 1940, înregistra încă de la începutul său "succese răsunătoare" pentru diplomația Vaticanului - semnala ambasadorul României de aici, Ministerului Afacerilor Străine. Toată "presa italiană - continua el - ... vorbește despre vizita Suveranilor Italiei la Sfântul Părinte, care dovedește unitatea spirituală a Națiunii și se pare să fie începutul nu numai a unei noi ere a relațiilor dintre Vatican și Guvernul fascist, dar chiar și a unei strânse cooperări între cele două Puteri". Această vizită a fost receptată în străinătate ca una "cu caracter politic internațional" - sublinia P. Comnen - datorită faptului "că Papa Pius al XII-lea a mers mai departe ca predecesorul Său ... întorcând în persoană vizita Suveranului...". Importanța acestor vizite constă în faptul că ele se întâmplau într-un moment când toată lumea era conștientă că "Germania nu a reușit să câștige războiul de scurtă durată", la fel "nici rușii în Finlanda", iar S.U.A. au luat hotărârea "de a trimite un ambasador pe lângă Sfântul Scaun ...". Atitudinea

⁵⁹ Grigore Gafencu, Preliminarii la războiul din răsărit, București, 1996, p. 23-24.

⁶⁰ Florin-Valeriu Dobrinescu, Relațiile româno-ungare de la notele ultimative sovietice la Dictatul de la Viena (iunie-august 1940), în "Sargetia", XXVI/2, Deva, 1995-1996, p. 509.

⁶¹ Gheorghe Buzatu, România cu și fără Antonescu, Iași, 1991, p. 116-117.

⁶² Ibidem, p. 120.

⁶³ Mihai Manoilescu, Dictatul de la Viena. Memoriile iulie-august 1940, București, 1991, p. 247.

⁶⁴ Gheorghe Barbul, Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei, Iași, 1992, p. XII-XIV.

⁶⁵ Gheorghe Barbul, Ion Solacolu, Schimbarea alianțelor României. De la Titulescu la Antonescu, Iași, 1995, p. 5, 292.

Italiei, rezervată față de Germania, într-un moment "când forțele morale și spirituale ale lumii, amenințate de spectrul bolșevismului și al dezordinii europene, par să-și coordoneze sportările ... menite să pună sfârșit acestui război", sunt apreciate și susținute de Vatican - arăta reprezentantul României la Vatican. Politica externă a Italiei de "sporire a prestigiului în Europa Centrală și în Balcani" capătă valențe noi prin "înțelegerea cu Vaticanul" datorită influenței pe care Suveranul Pontif o are "mai ales în unele țări catolice, cum este Ungaria ..." - conștientiza P. Comnen. De altfel - arăta ambasadorul României - , amândouă statele sunt interesate în această colaborare. Vaticanul, pe de o parte, "apare Italiei ... ca un aliat prețios împotriva pericolului pe care îl constituie propaganda Sovietelor în Balcani, unde Guvernul italian recunoaște, în sfârșit, că se găsește, prima sa tranșee de apărare împotriva expansiunii bolșevice". Pe de altă parte, "Sfântul Scaun, la rândul său, își dă seama de valoarea concursului pe care-l poate găsi pe lângă Guvernul fascist întru apărarea intereselor Bisericii în Germania, Austria, Boemia și Polonia, unde știe la ce tratament este supusă populația catolică. El speră că, în umbra acțiunii politicii italiene, să poată intensifica și acțiunea catolică în țările balcanice ..."66.

Ambasadorul N. P. Comnen încunoștiința totodată Bucureștiul despre conținutul corespondenței dintre Președintele S.U.A., Roosevelt și Suveranul Pontif. Analizând situația creată, Roosevelt aprecia că "în ceasul de față nici un conducător spiritual nu poate propune unui șef de Guvern un plan precis destinat a pune sfârșit războiului și a reconstitui lumea ...". Cu toate acestea, era încredințat "că va veni și ceasul acestei misiuni ...", dar pentru a grăbi acel moment - spunea președintele - "trebuie să încurajăm o colaborare mai strânsă între toți cei care în lumea întreagă au același țel, chiar dacă ei reprezintă o Religie sau un Guvern diferit"67.

În Scrisoarea - răspuns a Papei se regăsesc principiile care trebuie să guverneze Europa viitorului "asigurarea dreptului la viață și independența tuturor Națiunilor mari și mici, puternice și slabe; o dezarmare generală organică, progresivă ... pe tărâm militar și .. spiritual; reconstituirea unor organisme internaționale, cari să garanteze respectarea convențiilor și care să poată eventual servi la revizuirea și adaptarea lor; o mai bună sistematizare a Europei în ceea ce privește adevăratele nevoi ale Națiunilor ...". Dar "... toate reglementările și toate înțelegerile vor rămâne imperfecte și vor fi sortite eșecului, atâta vreme cât cei ce conduc destinele popoarelor cât și popoarele însăși, nu vor poseda acel simț intim al responsabilității, bazat pe normele justiției" - atrăgea atenția Suveranul Pontif68 .

Conținutul acestei lungi telegrame, în care ambasadorul României pe lângă Vatican analiza raporturile dintre Statul papal și cel italian, pe de o parte, precum și stabilirea de legături cu S.U.A., pe de altă parte, relevă prestigiul și influența crescândă a Vaticanului în viața internațională, de care conducerea României nu putea să nu țină seama. Petrescu-Comnen recomanda acestora o rezolvare cât mai grabnică a problemelor nesoluționate dintre cele două state69.

Subliniind "folosul ce ar aduce politicii românești intensificarea acțiunii de câștigare a simpatiilor și intereselor cercurilor vaticane", Jurașcu, propunea, în 18 ianuarie, Ministerului pentru minorități, "rezolvarea grabnică a chestiunilor pendinte încă între noi și Biserica romano-catolică din Transilvania (proprietate, personalitate juridică, subvențiuni, etc.)"70.

În aceeași zi, 18 ianuarie, într-o telegramă expediată de Jurașcu, de astă dată, Ministerului Cultelor și Artelor, se atrăgea atenția că "Episcopatul român-unit nu a luat, până acum, raporturi personale cu actualul Pontif". Ținându-se cont de ascendența Vaticanului în politica internațională, ambasadorul român se întreba "dacă n-ar fi oportun ca Episcopatul să facă ... mai curând tradiționalul gest de deferență față de Sfântul Scaun ..."71.

Dând curs recomandărilor Ambasadei României de pe lângă Vatican, specialiștii Ministerului pentru minorități, au întocmit un Referat privind soluționarea litigiilor dintre Statul român și Biserica romano-catolică. În primul capitol al Referatului intitulat "Istoric" ei arată că "Între Statul român și Biserica romano-catolică există ... mai multe neînțelegeri din cauza litigiilor dintre diferite organizațiuni catolice și Statul român, pedinte în fața instanțelor judecătorești". Printre "organizațiuni", ei nominalizează pe de o

66 Arh. M.A.E., F. 71. 1920-1944, Vatican. Relații cu România. 1940, vol. XXI, Telegrama nr. 6/6 ianuarie 1940, expediată de la Roma, de ambasadorul P. Comnen, M.A.S., personal lui Gr. Gafencu, p. 2.

67 Ibidem, p. 4.

68 Ibidem, p. 5.

69 Ibidem, p. 6.

70 Ibidem, Telegrama nr. 2407/18 ianuarie 1940, expediată de la Roma de Jurașcu, Ministerului pentru minorități, personal lui Silviu Dragomir, p. 8.

71 Ibidem, Telegrama nr. 2407/18 ianuarie 1940, expediată de la Roma de Jurașcu, Ministerului Cultelor și Artelor, personal lui I. Nistor, p. 9.

parte "ordinele călugărești în funcțiune în țară (minorității, premonstratenzii, piariștii, ș.a.)" iar, pe de altă parte, "Status-ul romano-catolic sau cum a fost denumit prin Acordul cu Sfântul Scaun din 1932 Consiliul Diecezei catolice de rit latin de Alba Iulia". Aceste litigii - spun specialiștii Ministerului - "au fost provocate de măsurile la care au fost supuse din partea autorităților noastre, la un moment dat, bunurile posedate până atunci de aceste organizațiuni" invocându-se "lipsa de personalitate morală" a lor, autoritățile române "au cerut și obținut întabularea bunurilor pe numele Statului sau al organelor sale locale". În Referat se regăsește informația că "autoritățile române n-au procedat în toate cazurile în mod perfect obiectiv" lăsându-se influențate uneori "de către propaganda ce se făcea în acel timp în Țară (în Transilvania, îndeosebi) pe această temă". La măsurile luate "organizațiunile catolice au acționat în justiție Statul, prin ministerele și organele interesate (Ministerul Educației Naționale, Agriculturii și Domeniilor, Sănătății și Asistenței Sociale, Primăria Municipiului Timișoara) ceea ce a provocat litigiile ce ne preocupă" - se arată în încheierea primului capitol⁷². În cel de-al doilea "Probleme de drept", specialiștii Ministerului arată că judecarea acestor litigii în fața instanțelor judecătorești au ridicat mai multe probleme de drept, "dintre care cea mai de seamă este aceea a personalității juridice a ordinelor călugărești, adică problema dreptului acestora de a avea sau nu bunuri în proprietate". De recunoașterea sau nu a personalității juridice a acestor "organizațiuni, atâma soarta bunurilor în litigiu". În situația în care această calitate le este refuzată - se arată în Referat - "bunurile aflate azi în folosința acestora sunt res nullius și ca atare, în baza dispozițiilor legale în vigoare revin Statului". Dezbaterea acestei probleme în fața instanțelor judecătorești a diferit de la caz la caz. "Apărătorii și adversarii personalității juridice a organizațiilor în chestiune au adus în sprijinul informațiilor lor - subliniază autorii Referatului - , atât argumente de ordin istoric, cât și argumente de ordin lingvistic". De la caz la caz, "s-a arătat de unii și de alții că în decursul istoriei, ordinele au putut sau nu stăpâni și că azi textele le recunosc sau nu această calitate". S-a apelat - se spune în Referat - la "înțelesul diferitelor acte (bule, diplome, etc.), potrivit cărora au luat ființă și au funcționat acestea"⁷³. Pentru adaptarea acestor organizațiuni, de tradiție, ale Bisericii catolice la legislația românească - arată cei de la Ministerul pentru minorități - "s-a dezbătut înțelesul Legii pentru persoanele juridice din 1924, al Legii Cultelor din 1928, al Concordatului din 1929 și al Acordului făcut în baza Concordatului cu Sfântul Scaun din 1932". Cu ocazia interpretării acestor texte, s-a dezbătut și caracterul personalității acestor organizații, "apărătorii lor susținând că ele ar avea personalitate de drept public și, ca atare, fac parte dintre acele organizațiuni ale Bisericii romano-catolice prevăzute de art. 9 din Concordat" - se arată în continuare. Până la data întocmirii Referatului "Instanțele chemate să rezolve această problemă n-au stabilit ... un punct de vedere definitiv, deoarece problema se află încă în curs de judecată în fața Curții de Casație (în litigiu cu ordinul minorit)" - se arată în materialul de analiză - , cu mențiunea că "unele instanțe inferioare au recunoscut personalitatea juridică a unora dintre ordine (minorit)".

Status-ul romano-catolic ardelean, transformat în Consiliul Diecezei catolice de rit latin de Alba Iulia, în urma semnării Acordului de la Roma din 1932, face și el obiect de analiză în Referat. "Valabilitatea acestui Acord este însă astăzi contestată, deoarece n-a fost ratificat, ci numai semnat de plenipotențieri și publicat". Ori, este cunoscut că "potrivit regimului nostru constituțional, o convențiune este îndatoritoare numai dacă a fost încheiată și ratificată de Capul Statului. Semnătura unei convențiuni internaționale de către plenipotențieri este numai o primă operație din ritualul potrivit căruia o asemenea convențiune devine îndatoritoare pentru părți" - arată specialiștii. Pentru ca Acordul de la Roma să aibă valabilitate - se spune în continuare - "este necesar să intervină actul de ratificare al Suveranului, dat cu sau fără autorizațiunea Parlamentului, după genul convențiunii". Acesta este motivul - și nu singurul - pentru care "s-a ajuns să se conteste legalitatea și canonicitatea Status-ului romano-catolic, adică a Consiliului Diecezei catolice de rit latin de Alba Iulia" - conchid autorii Referatului⁷⁴.

În capitolul al treilea, intitulat "Soluțiuni", juriștii Ministerului pentru minorități, arată că Nunțiatura Apostolică a intervenit pe lângă autoritățile Statului român în nenumărate rânduri pentru soluționarea acestor litigii, solicitând, printre altele, "recunoașterea personalității juridice a organizațiilor, azi părți în litigiu". În Referat se menționează și Notele verbale din 30 noiembrie 1938 și 27 martie 1939 prin care

⁷² Ibidem, Referat privitor la soluționarea litigiilor dintre Statul român și Biserica romano-catolică, întocmit de Ministerul pentru minorități. Secțiunea juridică, p. 423.

⁷³ Ibidem, p. 424.

⁷⁴ Ibidem, p. 425-426.

Nunțiatura "a cerut din nou examinarea amiabilă a tuturor diferendelor de acest gen, în vederea unei soluțiuni de ansamblu".

Autorii Referatului optau pentru rezolvarea pașnică a acestor litigii, în totalitatea lor, "așa cum dorește Nunțiatura" deoarece "1. Statul român are un interes politic neîndoios de a avea raporturi amicale cu Sfântul Scaun; ori, aceste raporturi sunt astăzi oarecum încordate din cauza litigiilor în curs; 2. Este în interesul nostru ca organizațiunile, a căror personalitate sau existență se dezbate, să înceteze cât mai curând a funcționa în mod contestabil și de a se da, prin urmare, acestora un statut compatibil cu interesele superioare ale Statului; 3. În conjunctura actuală, soluțiunea acestor dificultăți ar însemna o destindere sensibilă a raporturilor dintre Stat și minoritarii de rit catolic". În Referat se propun și soluții: "1. Micșorarea numărului exagerat al Ordinelor călugărești aflătoare în țară; 2. Stabilirea unui Statut de funcționare a Ordinelor și Organizațiilor, ce ar fi admise în viitor să funcționeze precum și un control mai strâns al Statului; 3. Ca o compensație a acestor puncte, s-ar recunoaște Ordinelor personalitatea juridică ce li se contestă astăzi; 4. În ceea ce privește bunurile în litigiu ...: Statul ar restitui bunurile pentru care nu poate invoca titluri temeinice și pe care le dețin astăzi sau ar despăgubi Organizațiunile proprietare cu sumele cuvenite amiabil; bunurile, pentru care Organizațiunile în proces nu pot invoca titluri temeinice, ar trece în proprietatea definitivă a Statului"⁷⁵.

În capitolul al patrulea, "Demersurile noastre", specialiștii Ministerului pentru minorități, au propus constituirea unei comisii mixte din delegați ai Statului și Bisericii catolice, "cu misiunea de a studia chestiunile în litigiu și a stabili bazele unui Acord". Pentru constituirea acestei comisii s-a cerut aprobarea Consiliului de Miniștri. "Propaganda dăunătoare intereselor Statului ce se făcea în țară, în special în Transilvania" și care "amenința să învenineze grav raporturile dintre populațiunile Transilvaniei, tocmai într-un moment când politica generală a Statului cerea ca ele să fie mai strânse ca oricând ..." au determinat obținerea aprobării imediate din partea Consiliului de Miniștri. Comisia mixtă avea în componență pe: dr. Lucian Borcea, fost decan al Baroului Sibiu, dr. I. Garoiu, decan al Baroului Brașov, membru al Consiliului Superior al averilor publice - din partea Statului și, pe dr. Camil Negru, profesor universitar, dr. E. Gyárfás - din partea Bisericii catolice⁷⁶.

Ținând cont de unele Concluzii desprinse din Referatul întocmit de specialiștii Ministerului pentru minorități, precum și de soluțiile propuse de aceștia, Regele Carol al II-lea a ratificat, la 2 martie 1940, Acordul semnat la Roma în 1932. În aceeași zi, în Monitorul oficial, nr. 50, la pagina 986, apărea "Decretul - lege pentru ratificarea Acordului privitor la interpretarea art. 9 din Concordatul de la 10 mai 1927, între Sfântul Scaun și Guvernul român, precum și anexa cuprinzând Statutele Consiliului Diecezei Catolice de rit latin de Alba Iulia, semnat la Vatican la 10 mai 1932". A doua zi, la 3 martie, Regele a dat Decretul nr. 688, prin care anula unele temeuri legale, ale proceselor pomite de Ministerul Cultelor pentru câștigarea, pe seama Statului român, a bunurilor în litigiu între Status-ul romano-catolic ardelean și Statul român⁷⁷.

Relațiile dintre România, Ungaria și Bulgaria sunt un subiect omniprezent în diplomația italiană. Spre sfârșit de ianuarie '40 în cercurile diplomatice de la Roma "circula zvonul că Italia ne-ar fi făcut sau s-ar fi gândit să ne facă anumite sugestii în vederea unor amenajări provizorii a controverselor noastre cu maghiarii și bulgarii" - informa ambasadorul României de la Vatican, Ministerul Afacerilor Străine al României. Aceeași sursă arăta că oficiosul Vaticanului, "Osservatore Romano", "...făcându-se ecoul acestor zvonuri, vorbește de o largă autonomie de limbă, cultură, politică și administrație care ar putea, cel puțin pentru moment, să circumscrie unele controverse, permițând astfel înțelegerea țărilor balcanice pe terenul intereselor comune ...". Ținând cont de relațiile foarte bune dintre Italia și Vatican, ambasadorul român atrăgea atenția specialiștilor din Ministerul de resort că nu ar fi exclus ca știrile apărute să fie sugerate ziarului catolic "chiar de Palazzo Chigi, așa cum a făcut-o de la o vreme și în alte împrejurări"⁷⁸. La rândul său, oficiosul italian "Giornale d'Italia", în nr. din 28 ianuarie, folosind o "așa-zisă corespondență din Londra", acreditează ideea că viitoarea Conferință balcanică și-ar propune "să determine România a da oarecare satisfacție Ungariei și Bulgariei, ce ar lua pentru moment cel puțin, forma autonomiei Transilvaniei și Dobrogei, ceea ce ar permite realizarea unui plan de pacificare și colaborare al Țărilor Balcanice și Dunărene". Toate acestea - apreciază ziarul italian - "sunt în funcțiune de dispoziția mai mare

⁷⁵ Ibidem, p. 427.

⁷⁶ Ibidem, p. 428.

⁷⁷ Ibidem, "Monitorul oficial", nr. 50/2 martie 1940, p. 10.

⁷⁸ Ibidem, Telegrama nr. 37/26 ianuarie 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 16.

sau mai mică a României de a recunoaște că este inevitabil să se resemneze a suporta spezele acestui acord general". Știri tendențioase - aprecia N. P. Comnen de la Roma, pentru superiorii de la București - care "atăță poftelile unguirilor și bulgarilor" și, în același timp "... îndeamnă pe Soviete să profite de neînțelegerile dintre noi și aceștia ..." ⁷⁹.

Politica externă promovată de Guvernul de la București a făcut obiectul unui lung articol - "Orientarea politicii României" - în coloanele ziarului "Osservatore Romano" din 3 februarie. "În timp ce Consiliul Permanent al Micii Înțelegeri începe la Belgrad examinarea politicii de neutralitate la Balcanilor, interesul presei este atras de o situațiune, care, apare desigur, cea mai delicată dintre toate situațiunile fiecăreia dintre Statele balcanice. Este vorba de România" - titra ziarul. Aceasta, "care avea până mai ieri frontiere comune cu Polonia și care a văzut întinzându-se granițele sale cu Rusia, are drept vecini Ungaria și Bulgaria care formulează revendicări". Fumizarea de petrol în favoarea Germaniei, în paralel cu acceptarea garanțiilor Franței și Angliei, îi făceau pe autorii articolului să aprecieze situația în care se găsea România ca pe una "foarte complexă care merita o examinare amănunțită", deoarece, spuneau ei "de această situațiune poate depinde, în bună parte, soarta păcii și neutralității balcanice ...". Pentru ca opinia publică să-și formeze o părere corectă asupra politicii externe promovate de România, autorii articolului, redau în extenso discursul ministrului Grigore Gafencu în fața Comisiilor reunite ale Afacerilor Străine, la Cameră și Senat. "Politica românească - a spus dl. Gafencu - are obiective pacifice întrucât nu cere nimic nimănui și-și propune numai de a apăra ceea ce aparține României". Neutralitatea acesteia, proclamată în ziua de 6 septembrie 1939, după ce "Guvernul ... a constatat că bunele relațiuni ale României cu toate Puterile nu comportau vre-un angajament care să fi obligat România de a participa la conflict, - arăta Gr. Gafencu - și-a afirmat propria hotărâre de a respecta riguros normele ne-intervenției și ale neutralității" cel puțin atâta "timp cât conflictul nu va atinge interesele, independența și integritatea românească". Referindu-se la raporturile economice cu Germania, Gr. Gafencu, arăta că acestea "sunt considerate la București nu numai ca niște bune instrumente ale schimbului, ci și ca adevărate instrumente de pace". Iar garanțiile franco-engleze "ca mijloace utile pentru a asigura o politică de încredere și de pace cu țările vecine". Pe marginea afirmațiilor lui Gr. Gafencu, analiștii ziarului "Osservatore Romano" atrăgeau atenția că, politicienii de la București "nu vedeau nici o incompatibilitate între continuarea furniturilor în favoarea Germaniei și continuarea prieteniei cu Anglia și Franța". Ei mai atenționau, totodată, și asupra "relațiunilor cu Rusia Sovietică" în privința cărora "România își manifesta optimismul", cu toate că "în urma agresiunii sovietice contra Poloniei, granița româno-sovietică s-a lungit". Dar nu extinderea teritorială îngrijorează - arată "Osservatore Romano" - ci "noul spirit al politicii sovietice". Cu toate acestea - subliniază ei - "Dl. Gafencu vorbea de o confruntare ce există între politica de pace afirmată de Republica Sovietelor și politica de independență urmată de Statul român". Dată fiind această atitudine față de Rusia și ținând cont de relațiile de prietenie turco-române, "România se declară fericită de a constata că raporturile turco-sovietice nu au suferit în urma întreruperii negocierilor de la Moscova" - arată "Osservatore Romano" - trăgând concluzia că "Turcia spera să poată găsi încă o cale de înțelegere cu Rusia, astfel încât să se evite orice posibilă cauză de conflict între Puterile de la țărmul Mării Negre". Citându-l pe Gr. Gafencu, cei de la "Osservatore Romano", apreciau că "În orientarea politicii sale internaționale ... România nu înțelege să se sprijine pre vre-una dintre marile Puteri vecine pentru a acționa contra unei alte Puteri". Urmând această linie, - continuă ei - , "România este convinsă a contribui la evitarea oricărui conflict între vecini". Referindu-se la celălalt vecin al său, Ungaria, ziarul papal, arată că "România afirmă a fi adus prinosul său la o destindere prezentând acesteia (în ajunul izbucnirii conflictului mondial) propunerea unui Pact de neagresiune". Respins, "Bucureștiiu deplânge acum faptul de a nu fi primit răspunsul așteptat" dar păstrează speranța de "... a realiza un acord pe baza principiilor fixate anul trecut la Bled". Analiștii de la "Osservatore Romano" arată însă, că "România insistă asupra unor chestiuni de principiu fundamentale, care contrastează în plin tezele maghiare". Pentru români "Tratatul de la Trianon ... a înlocuit un stat compus din minorități naționale cu state naționale care au păstrat minorități în cuprinsul frontierelor naționale". Acestea, - și aici "Osservatore Romano" îl citează pe Gafencu - "departe de a fi un motiv de neînțelegere, ar trebui să constituie un motiv de cooperare între politicienii statelor vecine". Așa privită problema minorităților se poate concluziona că "România caută soluțiunea controverselor încă existente nu în cesiuni teritoriale ci într-o reglementare a regimului

⁷⁹ Ibidem, Nota nr. 40/29 ianuarie 1940, expediată de la Roma de N. P. Comnen, M.A.S., personal Gr. Gafencu, p. 17-18.

minorităților, într-o reglementare care să poată satisface aspirațiunile acestora și care să poată constitui, în același timp, baza unei politici de pace cu țările vecine". Înscrișă pe această linie "România a luat deja în favoarea minorităților inițiative de o mare importanță" - arată oficiosul papal.

În conjuncturile europene date, "Osservatore Romano" se întreba, în finalul articolului, pe ce colaborări poate miza România în urma întrunirii Puterilor balcanice de la Belgrad. Autorii articolului se opresc la două: Iugoslavia, cu "posibile acțiuni mediatore" pe lângă Budapesta și, Turcia, care "poate contribui la o destindere româno-bulgară" și totodată "la ținerea în frâu a Rusiei" pentru ca "aceasta să nu caute aventuri în Marea Neagră"⁸⁰.

Interesate, în petrolul și grânele României, necesare pentru susținerea efortului de război, țările revizioniste, nu precupețeau nici un efort pentru subjugarea României. Informațiile obținute de P. Comnen din cercurile diplomatice ale Romei despre "... o presiune comună germano-italiană asupra României pe plan economic, par a se adevăra"; urcarea cursului mărcii și lirei față de leu, fiind o dovadă elocventă⁸¹.

La început de martie '40, Raportul întocmit de ambasadorul României pe lângă Vatican pentru ministrul de Externe, Grigore Gafencu, semanala vizita, la Suveranul Pontif, a delegației episcopilor uniți și pe aceia a reprezentanților partidului Straja Țării. Primită în Sala tronului, precum și la Vatican, cu atenție deosebită, "vizita delegației condusă de Sidorovici, a fost considerată ca o dovadă a deosebitului interes pe care atât Guvernul fascist, cât și Roma catolică îl poartă în momentul de față Țării noastre"⁸² - concluzionează Comnen. Discursul Papei, ocazionat de vizita prelaților uniți, "un imn adus latinității noastre", ar trebui - după părerea lui P. Comnen - "răspândit și îndelung comentat de presa românească", mai ales în momentul de față când Ungaria, prin propaganda sa, contestă din nou această latinitate⁸³. Dând curs acestei recomandări, ziarul "Universul", în numărul din 8 martie, publică sub titlul "Urările Papei pentru români", discursul Suveranului Pontif, prilejuit de susmenționatul eveniment. "Dorind poporului vostru pacea launtrică, reamintindu-vă că doctrina catolică, concepția catolică, a familiei și legea catolică a fraternității universale constituie cele mai puternice elemente de acțiune în stare să potolească certurile launtrice, să aplaneze conflictele între bogați și săraci, între lucrători și patroni, precum și între diferitele populații, care trăiesc pe teritoriul Statului.

Vă dorim, de asemenea, pacea externă, rugând pe Domnul să păzească țara voastră de plaga războiului spre a-i îngădui să continue a se închina operei sale de milostenie în favoarea victimelor actualului conflict"⁸⁴.

Același ziar, în numărul apărut la 12 martie, publica articolul "Papa Pius al XII-lea vorbește despre legăturile românismului cu Roma eternă"⁸⁵.

Necesitățile crescânde de petrol și cereale ale mașinii de război naziste, în condițiile prelungirii războiului, pe de o parte, și rezervele pe care Guvernul român le manifesta cu privire la achitarea restanțelor de livrări, pe de altă parte, au dus la exercitarea unor noi presiuni asupra României de către Germania sub amenințarea pretențiilor teritoriale ale Ungariei horthyste⁸⁶. "Osservatore Romano", în 16 martie 1940, preluând știrea transmisă de corespondentul său de la Zürich, scria că, "Germania a făcut propuneri României în vederea unui Acord economico-politic care ar asigura Reich-ului cantități superioare de petrol, lână, piei, în schimbul unei garanții a frontierelor României". În același timp, "Berlinul s-ar face forte să obțină de la Soviete chiar un Pact de neagresiune față de noi pe 25 de ani, de la unguri pe 10 ani" - transmitea același corespondent⁸⁷.

În martie 1940, Ungaria horthystă, profitând de mersul greoi al tratatelor economice româno-germane, dar mai ales temându-se de o apropiere a României de Germania, a cerut Puterilor Axei satisfacerea imediată a revendicărilor revizioniste privind Transilvania. Vizita contelui Teleky și Czaki, în Italia, din 27 martie, se înscrie pe această linie. "I se dăduse, de bună seamă, încredințarea că Italia nu va părăsi Ungaria și se va strădui măcar spre o parțială realizare a revendicărilor ei, la momentul oportun" -

⁸⁰ Ibidem, Telegrama nr. 60/3 februarie 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 21-27.

⁸¹ Ibidem, Telegrama nr. 124/26 februarie 1940, expediată de P. Comnen, M.A.S., p. 30.

⁸² Ibidem, Raport nr. 127/4 martie 1940, întocmit de P. Comnen, pentru Gr. Gafencu, p. 31-37.

⁸³ Ibidem, Telegrama nr. 137/6 martie 1940, expediată de la Roma de P. Comnen, M.A.S., p. 39.

⁸⁴ Ibidem, ziarul "Universul", 8 martie/1940, p. 58.

⁸⁵ Ibidem, 12 martie/1940, p. 59.

⁸⁶ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, op. cit., p. 1529.

⁸⁷ Arh. M.A.E., F. 71. 1920-1944, Vatican. Relații cu România. 1940, vol. XXI, Telegrama nr. 178/16 martie 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, către M.A.S., p. 60.

arăta ambasadorul României pe lângă Statul italian, Raoul Bossy⁸⁸. "Sfântul Scaun își îndreaptă din nou atențiunea spre sectorul dunărean, regiune care s-a bucurat întotdeauna de un deosebit interes din partea Vaticanului" - îl informa P. Comnen pe ministrul de Externe al României, Gr. Gafencu⁸⁹. Prezența României în articolele presei Vaticanului denotă încă o dată importanța acestei țări în zonă. Ea "a întregit cu satisfacție atât discursul pronunțat de M. S. Regele Carol în ziua de 3 martie, la deschiderea Parlamentului precum și știrea aderării la actualul regim a foștilor membri ai organizației Garda de Fier" - menționa P. Comnen, în Nota din 27 martie. Teama, prezentă în toți acești ani, a unei apropieri între România și Soviete, a fost înlăturată, "dezmințirea (în numele Guvernului român, n.n.) știrilor răspândite în presa internațională, asupra unui pact român-sovietic", a fost receptată de presa catolică "cu mare bucurie" - sublinia pentru ministrul Gr. Gafencu, N. P. Comnen⁹⁰.

După Conferința Înțelegerii Balcanice de la Belgrad din februarie 1940, eforturile Guvernului român și ale guvernelor celorlalte țări membre ale Înțelegerii Balcanice de-a lungul a doi ani de a stabili raporturi amicale, de bună vecinătate în țările din Sud-Estul Europei, de a forma un Bloc în fața pericolelor externe ce amenințau independența și suveranitatea, însăși ființa lor națională, s-au încheiat până la urmă cu un eșec⁹¹. "... Situațiunea din bazinul dunărean este considerată neclară, deoarece, din cauza prevalenței aspirațiilor specifice ale fiecărui Stat, orice posibilitate de înțelegere între aceste țări, cari au atâtea interese comune de apărare față de politica din ce în ce mai apăsătoare a Marilor Puteri, apare greu de realizat, constituind una din preocupările diplomației vaticane" - nota N. P. Comnen pentru titularul Externelor de la București⁹². "O atitudine puțin satisfăcătoare pentru Vatican este aceea a Iugoslaviei, cari continuă jocul său nesigur - observă N. P. Comnen. În mai multe rânduri, presa catolică nu a lipsit de a sublinia faptul că, Iugoslavia și România au luat o atitudine precisă față de conflict" și, au făcut-o - spicuiește din presă, reprezentantul României - "ca Puteri Balcanice și nu ca Puteri dunărene". Contactele dintre cele două țări, schimburile de vederi ca și colaborările dintre ele, se așază înspre Balcani și nu înspre sectorul dunărean unde Iugoslavia dă, în mod constant, impresiunea de a se desolidariza de noi ..." - citează Comnen după presa catolică. Diplomația Vaticanului are doar "cuvinte de laudă pentru obiectivul fundamental al politicii noastre: neutralitatea, și pentru felul imparțial în care, sub oblăduirea Augustului nostru Suveran, România, respectă această neutralitate, atât din punct de vedere economic, cât și politic". Această latură a politicii externe ca și tendința României "de a folosi orice posibilitate de cooperatiune ... cu Italia și Bulgaria" sunt bine primite de către Suveranul Pontif⁹³ - asigură Comnen, Bucureștiul.

Pentru a-și atinge scopurile politicii sale revizioniste, diplomația ungară, nu prididește a folosi orice mijloc posibil. Secretariatul de Stat al Vaticanului îl informa pe reprezentantul României că "ministrul Ungariei la Londra a comis imprudența de a ruga, în scris, la 4 martie trecut, pe Cardinalul Hinsley să intervină ... pe lângă Cardinalul Tisserant, pentru a obține numirea unui Episcop ungar, iar nu german, în locul vacant de la Satu Mare ...". Cum, cererea expresă a Guvernului român pe lângă Vatican, era aceea de numire a unui Episcop german și nu ungar în locul complotistului Fiedler, Comnen cerea Ministerului Afacerilor Străine permisiunea "de a comite o mică indiscrețiune, informând cercurile conducătoare germane, începând cu dl. Fabricius, despre această dovadă de lealitate a acestei credincioase amice a Reich-ului"⁹⁴.

În această perioadă grea, România, depune toate eforturile pentru cultivarea de relații favorabile țării. Prevalându-se de prezența la Vatican a unui reprezentant al Statelor Unite, diplomația românească încearcă și prin mediile ecleziastice să-și atragă simpatia celor de peste Ocean. În telegrama din 4 aprilie, Comnen informa Ministerul Afacerilor Străine că, apelând la serviciile prietenului său american, Upton Clark, acesta i-a favorizat relația cu "doamna americană, Deaguire ... dispusă să publice în presa britanică și americană 6 articole inspirate de noi asupra României..."⁹⁵. Acordul Bucureștilui⁹⁶, îl încurajează pe

⁸⁸ Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. II, București, 1993, p. 226.

⁸⁹ Arh. M.A.E., F. 71. 1920-1944, Vatican. Relații cu România. 1940, vol. XXI, Notă întocmită de N. P. Comnen, pentru Gr. Gafencu, 27 martie 1940, p. 61.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Alexandru Gh. Savu, *Considerații privind neutralitatea României la începutul celui de-al doilea război mondial*, în *Probleme de politică externă a României. 1919-1939*, București, 1971, p. 415-438.

⁹² Arh. M.A.E., F. 71. 1920-1944, Vatican. Relații cu România. 1940, vol. XXI, Notă întocmită de N.P. Comnen, pentru Gr. Gafencu, p. 71.

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ Ibidem, Copie de pe Raportul nr. 174/21 martie 1940 a Ambasadei României de la Vatican trimis M.A.S., p. 64.

⁹⁵ Ibidem, Telegrama nr. 230/4 aprilie 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 68.

⁹⁶ Ibidem, Telegrama nr. 19376/5 aprilie 1940, expediată de Gr. Gafencu lui N.P. Comnen, p. 69.

reprezentantul României, la următorul pas. Profitând de prezența la Vatican a Mons. James O. Reilly, Secretarul general al Asociației "Catholic Near East Welfare (Caneva)", cu sediul la New-York, Comnen, îl contactează. Bun prieten al poporului român, acest prelat "care a petrecut câteva săptămâni în România a făcut un lung raport Sfântului Părinte asupra condițiilor religioase, politice și sociale ce a constatat la noi". Raportul său "plin de elogi și de admirațiune pentru progresele realizate în ultimii ani" de această țară, l-au încântat pe Suveranul Pontif - constată Comnen⁹⁷. Dar, nu numai prelatul american avea cuvinte de laudă la adresa României, ci și Vaticanul. În telegrama din 7 iunie, Ambasada de la Vatican informa Ministerul de Externe de la București că Mgr. Maglione aprecia "activitatea din ultimii zece ani a Regelui Carol al II-lea" și intenționa a da "ordin ziarului "Osservatore Romano" să preamărească în coloanele sale opera Majestății Voastre"⁹⁸.

Cererile sovietice din 26 iunie adresate României privind cedarea Basarabiei și Nordului Bucovinei, au încurajat și pretențiile teritoriale ale Ungariei și Bulgariei. La două zile de la acest nefericit eveniment, aflat în audiența de la Secretariatul de Stat, Cardinalul Tisserant îi declara ambasadorului României "toată simpatia pentru marea pierdere" și, în același timp, îngrijorarea față de "știrile ce primește de la Budapesta și Sofia"⁹⁹. P. Comnen i-a reamintit Cardinalului "pe baza documentelor pe care le cunoștea ..., drepturile noastre la teritoriile ce posedăm". În replică, Cardinalul, întru totul de acord cu justetea cauzei românești, a atras, totuși, atenția lui P. Comnen asupra "spiritului de rapină care domnește ... pretutindeni" și a necesității unei înțelegeri "de urgență cu dușmanii noștri". El s-a arătat, în același timp, dispus "să dea sfaturi de moderațiune mai ales la Budapesta unde cuvântul Papei are mare greutate" - informa Comnen, Ministerul de Externe. Pretențiilor teritoriale, - arată ambasadorul - România, le poate face față "armata ei este intactă". Provocările la care este însă supusă România "ne exasperează" și "puține cuvinte imprudente din partea ungarilor și bulgarilor pot provoca ireparabilul, ceea ce ar da foc Balcanilor întregi". Gravitatea situației invocate, la care se adaugă "primejdia pe care Rusia Sud-Carpatică o constituie pentru unguri ... păreau a fi produs efect" asupra Cardinalului - consemna ambasadorul României pentru superiorii de la București¹⁰⁰.

În perioada grea pentru România, a cedării Basarabiei, "pe baza datelor comunicate de noi ..., "Osservatore Romano" publica un excelent articol asupra Basarabiei, favorabil nouă ..." - telegrafia în 1 iulie Petrescu Comnen, Afacerilor Străine. "Este singurul ziar de limbă italiană care ni s-a arătat prietenos în aceste momente dureroase" - spunea cu amărăciune ambasadorul în încheierea telegramei¹⁰¹.

În timpul crizei românești, și imediat după aceea, nervozitatea ungară atinsese paroxismul. La 2 iulie are loc în Camera ungară o mare manifestație în care deputații, în picioare, aclamau pe Hitler și Mussolini, strigând "Ardealul înapoi". Deputatul Horvath arăta, în aplauzele Camerei, că destrămarea Statului român este o chestiune de zile. Numai avertismentul sever al Germaniei din 4 iulie și promisiunea examinării problemei revizuirii granițelor în cadrul Axei, au putut potoli atacul horthyst¹⁰². Invitat la Vatican de Cardinalul Maglione, ambasadorul României este informat că "cu autorizația Papei, a atras atenția la Budapesta asupra consecințelor grave ce ar putea avea pentru Ungaria orice atac de agresiune împotriva României". Demersurile Vaticanului se adaugă celor ale Germaniei și Italiei, "așa încât socotesc că Ungaria nu va comite nici o imprudență" a adăugat Cardinalul Maglione în încheierea audienței. "... Gestul amical cât și binevoitoarea atitudine pe care presa catolică a avut-o față de noi în această dureroasă fază a istoriei noastre în care actele amicale au fost atât de rare ..." sunt suficiente argumente pentru P. Comnen de a recomanda Bucureștiului "să invite pe Nunțul Apostolic la sediul Externelor pentru a-i exprima grațitudinea noastră"¹⁰³.

Ocuparea de către Soviete a Basarabiei, continuă să fie problema centrală din presa Vaticanului și în 2 iulie. Articolul "Celebrând pe Ștefan cel Mare și opera sa politică, religioasă și militară" folosește prilejul pentru a vorbi "din nou, în sensul tezei noastre, despre Basarabia și Bucovina" - informa în 3 iulie P. Comnen, Ministerul Afacerilor Străine, cu mențiunea că "ultimele trei articole, publicate în zilele acestea

⁹⁷ Ibidem, Act nr. 270/24 aprilie 1940, expediat de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 71.

⁹⁸ Ibidem, Telegrama nr. 377/7 iunie 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 78.

⁹⁹ Ibidem, Telegrama nr. 429/29 iunie 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 79.

¹⁰⁰ Ibidem, p. 80.

¹⁰¹ Ibidem, Telegrama nr. 433/1 iulie 1940, expediată de la Roma de N. P. Comnen, M.A.S., p. 81.

¹⁰² Mihai Manoilescu, Memorii iulie-august 1940, Dictatul de la Viena, București, 1991, p. 39.

¹⁰³ Arh. M.A.E., F. 71. 1920-1944, Vatican. Relații cu România. 1940, vol. XXI, Telegrama nr. 436/2 iulie 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 82-83.

atât de dureroase pentru noi, cu privire la provinciile pierdute, s-ar fi publicat cu autorizațiunea Sfântului Părinte”¹⁰⁴.

Dând curs recomandărilor primite de la ambasadorul României la Vatican, în 4 iulie, Nunțiul Apostolic de la București este invitatul Ministerului Afacerilor Străine, personal de ministrul Jurașcu. Andrea Cassulo folosește prilejul, în numele Papei, de a “exprima Guvernului Regal al României mulțumirile sale pentru informațiile ce i-au fost transmise în legătură cu Nota ultimativă a Sovietelor, asigurându-l totodată că Sfântul Părinte face urările Sale cele mai călduroase pentru Națiunea română”. Ministrul Jurașcu, la rândul-i, a mulțumit Nunțiului, în numele Guvernului și poporului român, pentru “binevoitoarea participare a Sfântului Părinte la durerile Neamului nostru”¹⁰⁵.

Cedarea de către România a Basarabiei, cu întregul său cortegiu de suferințe, l-au determinat pe Papa să însărcineze pe Nunțiul de la București “să aducă, în numele său, o contribuție în numerar sau în natură la opera de ajutor a refugiaților”¹⁰⁶.

Spre mijlocul lunii iulie, veștile ce parvin Bucureștiului pe canalele diplomatice ale Vaticanului, fac referiri la discuțiile purtate la Berlin de “Führer și Conte Ciano” privind “noua ordine ce se pregătește în Centrul și Răsăritul Europei ...”. Știrile care privesc România “sunt deosebit de alarmante. Se clopoțește mult știrea că soarta Cadilaterului dobrogean și a celor patru județe de la frontiera apuseană a Transilvaniei ar fi pecetluită. Ceva mai mult, se pare că unii dintre protectorii ungarilor ar cere chiar un coridor până în secuime sau un vast schimb de populațiune cu cesiuni teritoriale și mai importante ...” - telegrafia, alarmat Bucureștiului, la 12 iulie, P. Comnen¹⁰⁷. Pentru a ieși din această situație, P. Comnen, sugera ministrului de Externe a României necesitatea imperioasă a unei întrevederi cu “D-nii Hitler și Göring, pentru a le reaminti: 1. că în decursul anilor 1935 și 1937, în mai multe rânduri au dat diferitelor personalități române cu care au venit în contact precum Goga, Brătianu, subsemnatul și, dacă nu mă-nșel, chiar Excelenței Voastre, asigurări depline că Germania ne va asigura integritatea noastră teritorială. Cu condiția ca să nu ne apropiem de ruși și să nu ne asumăm noi obligațiuni peste cele ce avem față de Polonia și Mica Înțelegere la acea epocă ...; 2. În Völkischer Beobachter de la 16 noiembrie 1936 a apărut un avertisment la adresa pretențiunilor nejustificate ale ungarilor. Führer-ul a declarat în diferite rânduri, chiar în mod public, că acest articol este inspirat de el; 3. Pe baza acestor asigurări și diferite alte manifestațiuni caracteristice, România, și-a modificat în mod treptat politica internă și externă spre o apropiere de Germania și de Italia. Reforma constituțională din 1938, recunoșterea anexării Abisiniei, luarea de contact cu Guvernul generalului Franco, atitudinea noastră favorabilă Italiei și Spaniei la Societatea Națiunilor în ultimele sesiuni, politica noastră și inițiativele noastre internaționale față de chestiunea evreiască; în fine vizita M. S. Regelui la Berchtesgaden și atitudinea noastră mai mult decât corectă în timpul actualului război dovedesc evoluția acestei politici care urmează a se face într-un ritm lent tocmai pentru a nu provoca Sovietele care știm că ne pândesc; 4. S-ar mai putea reaminti că de câte ori România a schițat un gest de apropiere cu Puterile totalitare, Rusia a reacționat. S-ar putea cu titlul de exemplu rechemarea ministrului Ostrovsky, afacerea Butenco, discursul lui Molotov - de acum două luni - și, în fine, răpirea Basarabiei. Ori, s-ar putea afirma cu tărie la Berlin că ... noi am adoptat această politică care corespundea intereselor noastre și instinctului nostru național bizuindu-ne și pe asigurările repetate, categorice și aproape solemne pe care le avem de la Berlin Aceste împrejurări amintite Führer-ului insistând nu numai asupra laturei politice dar și morală a obligațiunilor sale față de noi ar produce un efect salutar; 5. ... a se insista asupra argumentului militar pe care Hitler îl invoca în mod constant că are nevoie de o Românie puternică la Nistru și, în fine, negreșit, asupra argumentelor economice și etnice binecunoscute; 6. În ceea ce privește argumentele etnice știm că Hitler poate invoca cu succes ... harta etnografică publicată anul trecut la Gotha de profesorul Langhans în Peterman's Geographiemitteilungen Heft 10 ...”¹⁰⁸.

Cu toate cedările României în fața Germaniei, la 15 iulie, Hitler i-a adresat lui Carol al II-lea cunoscuta scrisoare în care, pe un ton ultimativ, folosind șantajul, amenințările, promisiunile, îi cerea ca România să se încadreze definitiv în linia politicii Reich-ului și să consimtă la cedări de teritorii și populație

¹⁰⁴ Ibidem, Telegrama nr. 437/3 iulie 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 84.

¹⁰⁵ Ibidem, Notă asupra Convorbirii avute de ministrul Jurașcu cu Nunțiul Apostolic, la M.A.S., în 4 iulie 1940, p. 85.

¹⁰⁶ Ibidem, Telegrama nr. 443/5 iulie 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 86.

¹⁰⁷ Ibidem, Telegrama nr. 477/12 iulie 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 89.

¹⁰⁸ Ibidem, p. 90-92.

vecinilor săi¹⁰⁹. Cu toate acestea, în 18 iulie, Papa i-a comunicat prin intermediul Cardinalului Secretar de Stat, ambasadorului României "că în audiența pe care ministrul Ungariei a avut-o ieri (la Papa, n.n.), acesta i-a comunicat în numele Guvernului său că Ungaria nu are intenția de a întreprinde nici un act de agresiune împotriva României..."¹¹⁰.

Spre sfârșitul lunii iulie, primul ministru al României, I. Gigurtu și ministrul său de Externe, M. Manoilescu, aveau înscrise în agenda diplomatică, vizite la Berlin și Roma. La sugestia ambasadorului României "M. S. Regală aprobă" ca, cei doi demnitari să se oprească la Vatican pentru o întrevvedere cu Papa - era anunțat telegrafic P. Comnen¹¹¹. "Vizitele lui Gigurtu și ale mele la Hitler și Mussolini, în zilele de 26 și 27 iulie, au constituit un moment crucial din acțiunea noastră diplomatică - mărturisește M. Manoilescu. Acest moment s-a marcat prin definirea concepției acestor doi dictatori în ce privește România și tratativele pe care ea trebuia să le deschidă cu Bulgaria și Ungaria și le-a dat acestora prilejul să-și ia față de noi angajamente directe, neținute sau răsturnate complet în urmă tot prin voința lor"¹¹².

Tot la sfârșit de iulie '40, Scaunul episcopal de Satu Mare, vacant din toamna anului precedent, are un nou titular. "La Vatican mi se spune că numirea noului episcop ... ar fi produs o mare nemulțumire la Budapesta" - anunța Ministerul Afacerilor Străine, Petrescu-Comnen. Informația i se pare însă "tendențioasă deoarece din informațiile care îmi vin sentimentele Părintelui Napholconi nu ne-ar fi atât de prietenești pe cât s-ar spune ..." - adaugă ambasadorul României. Cu toate acestea, el și-a permis "a ruga Vaticanul a da instrucțiuni viitorului episcop a nu cădea în greșelile predecesorului său" în sensul "a se menține în afară de politică și de a fi credincios Regelui și țării care-l adăpostește". Vaticanul a dat "asigurări în acest sens" - menționa P. Comnen¹¹³.

La 1 august 1940, Legația ungară de la București comunica Guvernului român, printr-o Notă, că diferendul dintre Ungaria și România "nu este de natură minoritară", adică nu se referă doar la situația minorităților naționale, în speță cea maghiară, "ci teritorială". La 7 august 1940, Guvernul ungar afirma cu emfază într-un Memorandum trimis ministrului de Externe al României: "O dominație de 20 de ani nu poate fi comparată cu o posesiune milenară". Un alt Memorandum, din 11 august a.a., repeta același "argument". În răspunsul său din 19 august, Guvernul român sublinia că "această provincie a fost încorporată României în urma adeziunii poporului la Alba Iulia și în adunările generale de la Mediaș și Timișoara"¹¹⁴.

Sub presiunea concertată a pretențiilor maghiare, ministrul de Externe, M. Manoilescu, aprecia ca "bună sugestie" ambasadorului României la Vatican "de a folosi înalta autoritate a Sfântului Scaun pentru a modera pretențiunile ungurești"¹¹⁵. După o anticameră de 20 de minute, la 17 august, Cardinalul Secretar de Stat, Maglione, se scuza în fața ministrului Dinu Cesianu, motivând că "a socotit preferabil" să-l primească în audiență "după ministrul Ungariei pe lângă Sfântul Scaun" pentru a-i putea "comunica" ce i-a spus, mai ales că anticipa cum "se va desfășura convorbirea" cu un reprezentant al României, în situația dată. "... Roma face o eroare întinzând uneori coarda de pildă în detrimentul României și pare că acum al Greciei, ceea ce ar putea duce la izbucnirea a noi focare sau la crearea a unei inutile și periculoase stare de fricțiune cu consecințe de neprevăzut. Ce vorbește acum Berlinul și cât ajută sau mai bine zis ar ajuta, eventual, Budapesta, cinstit nu o știm" - îi mărturisea la 18 august '40 Cardinalul Maglione lui Dinu Cesianu¹¹⁶. Agravarea situației în Sud-Estul Europei "în starea de azi a războiului germano-englez, nu poate aduce decât apă la moara Moscovei imperialiste și comuniste" - aprecia Cardinalul -, percepând "surplusul de îngrijorare al României". În situația dată "Italia ca și Germania, și ea, poate chiar mai mult, fiindcă nu ea are partea leului în schimburile economice din sud-estul european, are nevoie de produsele Ungariei, României și Iugoslaviei". Arătând că "Italia nu se poate azi lipsi de ele" Cardinalul sugera României, "singura țară" care poate "aproviziona câtva cu petrol și produse derivate",

¹⁰⁹ Keith Hitchins, op. cit., p. 442.

¹¹⁰ Arh. M.A.E., F. 71. 1920-1944, Vatican. Relații cu România. 1940, vol. XXI, Telegrama nr. 500/19 iulie 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 94.

¹¹¹ Ibidem, Telegrama nr. 45728/25 iulie 1940, expediată de la București de M.A.S., către Ambasada României de la Vatican, p. 98.

¹¹² Mihai Manoilescu, op. cit., p. 105.

¹¹³ Arh. M.A.E., F. 71. 1920-1944, Vatican. Relații cu România. 1940, vol. XXI, Raport descifrat nr. 511/27 iulie 1940, expediat de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 99.

¹¹⁴ George Sofronie, Les antécédents diplomatiques de l'act de Vienne, Sibiu, 1945, p. 21, 23, 29.

¹¹⁵ Arh. M.A.E., F. 71. 1920-1944, Vatican. Relații cu România. 1940, vol. XXI, Telegrama nr. 50789/19 august 1940, expediată de la București de M. Manoilescu, Ambasadei României de la Vatican, p. 106.

¹¹⁶ Ibidem, Act nr. 556/19 august 1940, expediat de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., personal lui M. Manoilescu, p. 107-108.

medierea Italiei "în rezolvarea problemei care opune azi România și Ungaria". Cu atât mai mult - spunea el cu cât "Italia are o datorie morală și una politică față de România, în primul rând, și trebuie să-și înțeleagă interesul fie măcar acel practic și impus de vremuri, de greu războiului". În aceeași manieră - spunea Cardinalul - a decurs, cu o zi înainte, și audiența cu ambasadorul Italiei pe lângă Sfântul Scaun. Cu toate că acesta "s-a arătat îngrijorat", a dovedit multă înțelegere, subliniind că "se impune bunăvoință în relațiile și convorbirile dintre Ungaria și România și, nu putem spune doar din partea Ungariei ...". În gravul diferend româno-maghiar, cu "îndârjitul D. Csaki, ministrul Afacerilor Străine" și "președintele Consiliului Teleki ... mai mlădios și mai realist, Guvernul italian ... trebuie să procedeze cu o deosebită atențiune și obiectivitate ...". Italia - aprecia Cardinalul Maglione - "nu-și poate plăti luxul, între altele, a pierde produsele României, dacă tensiunea ar spori între Budapesta și București până la o rupere a relațiilor, iar Berlinul asemenea ... petrolul și benzina sunt esențiale, azi mai mult ca oricând Italiei și Germaniei". Acestea fiind zise, Cardinalul Maglione, îl asigura pe Dinu Cesianu că, a dat "sfaturi de moderațiune atât Budapestei cât și Bucureștiului, mai bine zis Budapestei...", că Vaticanul "... face presiuni în favoarea păcii, deci a României ..." dar că, în rezolvarea problemei - așa cum i-a arătat și "Președintelui de Consiliu al României, D-I Gigurtu ... - adevărata cheie este la Berlin, și ce o fi gândit exact Hitler, nu o știm". Audiența lua sfârșit cu speranța exprimată de Cardinal că "Guvernul italian va socoti că are un cuvânt de spus la Berlin", în problema diferendului româno-ungar¹¹⁷.

A doua zi, telegrafiind Ministerului Afacerilor Străine, Dinu Cesianu, împărtășea Bucureștiului impresiile convorbirii avute cu Cardinalul Maglione. "... Vaticanul nutrește cele mai bune sentimente față de noi, ... își dă seama de necesitatea unei Românie puternice pentru creștinism și civilizație ... își dă seama că ungurii exagerând, pun pacea în pericol ..." ¹¹⁸. La 22 august, ambasadorul Ungariei pe lângă Sfântul Scaun, comunica Suveranului Pontif "că Ungaria este nemulțumită de atitudinea Vaticanului care nu ar sprijini cu destulă căldură revendicările sale" - informa P. Comnen, Ministerul de resort de la București. "Atitudinea rezervată a Vaticanului", Ungaria, o explica "prin dorința de a ne menaja pentru a obține de la noi petrol". Ambasadorul României aprecia gestul omologului ungar ca pe o "manevră ... pentru a stimula concursul Italiei". Oficial, P. Comnen, a răspuns celor interesați "... că opinia publică în țară este convinsă tocmai de contrariu și anume că tocmai Italia sprijină mai călduros revendicările ungare, ceea ce a provocat în opinia publică românească un sentiment de adâncă durere și deznădejde ..." ¹¹⁹. Pentru a infuența mediile diplomatice "ungurii au inuhat Vaticanul cu hărți etnografice. Pentru a da impresia unui mozaic de popoare toate acele hărți utilizează cunoscuta tehnică a contelui Teleky care presară întreg Ardealul de munți figurând ca goluri albe" anunța Bucureștiul, la 23 august '40, P. Comnen. În perioada când ocupase portofoliul Ministerul Afacerilor Străine, P. Comnen, însărcinase pe "domnii Mănuilă și Meruțiu să întocmească o hartă critică a acelei a contelui Teleky menționând sute de sate românești eliminate din regiunile muntoase, lăsate în alb". El solicita actualului ocupant al scaunului ministerial "100 de exemplare ...", cât mai multe reproduceri a "ultimelor hărți ale lui Langhans din 1939" precum și "noul atlas ... cuprinzând hărți etnografice străine ..." editate din însărcinarea lui M. Manolescu¹²⁰. Exasperat de pretențiile teritoriale maghiare, P. Comnen, a explicat Vaticanului "cu centimetrul și harta în mână sacrificiile ce România a făcut față de ruși și față de bulgari urmând sfaturile de la Berlin și Roma pentru a salva pacea ...". El a arătat interlocutorului său că "dacă ungurii persistă în cererile lor nebune, nu este exclus ca opinia publică românească, exasperată, să reacționeze". Vaticanul "cunoștea pretențiile ungare și părea surprins de proporțiile lor exagerate" - informa Petrescu-Comnen, superiorii de la București. Impresionat de drama poporului român, reprezentantul Vaticanului, l-a întrebat pe P. Comnen dacă "socotește că Papa poate face ceva pentru atenuarea suferințelor" românilor. Dacă "în mod spontan", Papa "ar fi dispus a da sfaturi de moderațiune la Budapesta" - suna răspunsul ambasadorului României - "noi nu vom putea decât să fim recunoscători"¹²¹.

Eșecul tratativelor româno-ungare de la Turnu-Severin ce au debutat în 16 august, a dus la o intensificare a "campaniei ungurilor în favoarea tezei lor". Ei încercau "a lămuri cercurile romane printr-o serie de articole tipărite și nesemnate, răspândite prin diplomați, oameni politici, intelectuali, jurnaliști, etc."

¹¹⁷ Ibidem, p. 109-111.

¹¹⁸ Ibidem, Telegrama nr. 558/19 august 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 113.

¹¹⁹ Ibidem, Telegrama nr. 570/23 august 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 115.

¹²⁰ Ibidem, Telegrama nr. 571/23 august 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 116.

¹²¹ Ibidem, Telegrama nr. 572/23 august 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 117.

de justețea cauzei lor și, încercau "a arunca răspunderea eșecului de la Tumu-Severin, asupra României" - arăta P. Comnen. Pentru a eluda manevrele diplomației maghiare, ambasadorul României recomanda Ministerului Afacerilor Străine: "1. Ca reprezentanții noștri în străinătate ... a informa ... guvernele pe lângă care sunt autorizați asupra pretențiilor ungarilor ...; 2. Ca ... agenții noștri din America, Elveția, Scandinavia și Spania să fie autorizați a comite anumite indiscrețiuni pentru ca megalomania ungurească să fie constatată și de presa internațională care până astăzi nu a înregistrat aproape exclusiv decât ecoul propagandei ungurești asupra intransigenței noastre"¹²².

Două zile succesiv, 26 și 27 august, ambasadorul Comnen, a avut convorbiri "de peste 3 ore cu cel mai apropiat sfetnic al Papei". Timpul a fost folosit, de acesta, pentru "două lungi expuneri, pe baza statisticilor și hărților ... asupra problemei Transilvaniei". Informat amănunțit, Papa, "a însărcinat imediat Secretaria de Stat a Vaticanului să examineze care ar fi metoda cea mai eficace pentru ca Vaticanul să-și exercite în modul cel mai fericit influența sa". Convinș de sinceritatea Vaticanului, P. Comnen telegrafia Bucureștiului, la 27 august, că "terenul este destul de bine pregătit pentru a obține intervenția Papei pe lângă Guvernul italian și cel din Budapesta ..."¹²³. Tonul optimist al telegrammei este în distonanță cu știrea parvenită Ambasadei României, pe canalele diplomatice ale Vaticanului, o zi mai târziu, că ministrul de Externe român "a fost convocat la Viena de guvernele Axei" pentru a se exercita o serioasă presiune asupra României pentru a ceda Ungariei cel puțin județele de la marginea Apuseană a țării". Informația lui P. Comnen cum că "Italia ar insista să se atribuie Ungariei și Clujul" sporește și mai mult panica Bucureștiului¹²⁴.

Semnarea la 30 august 1940, sub imperiul forței, a Dictatului de la Viena, a însemnat pentru România cedarea, în favoarea Ungariei, a unei părți importante din nord-vestul Ardealului. Politica de represalii a noilor stăpâni nu a ocolit nici pe reprezentanții Bisericii, a celei românești, în primul rând. De la devastări și demolări de biserici, la expulzări de episcopi, clerici și credincioși, și, până la atentate împotriva acestora, nici o metodă nu a scăpat ungarilor, în lupta de lichidare sau intimidare a slujitorilor Bisericii. Cu toate acestea, ierarhii Bisericii române unite - Episcopul Iuliu Hossu de la Cluj, Alexandru Rusu de la Baia Mare, Ioan Suciș de la Oradea - au rămas la posturile lor să înfrunte prigoana ocupanților maghiari. La fel, a rămas la Cluj și Episcopul ortodox român Nicolae Colan. Episcopii ortodocși Nicolae Popovici al Oradei și Vasile Stan al Maramureșului, proaspăt instalat la Sighetul Marmăției, au fost expulzați în România. Episcopul român unit al Oradei, Valeriu Traian Frențiu, aflat în România în momentul cedării Ardealului de nord, i s-a interzis reîntoarcerea la reședința sa din Oradea¹²⁵.

În Transilvania, episcopii români uniți amintiți, alături de cel ortodox, Nicolae Colan, au fost sufletul rezistenței în fața politicii agresive și inumane a autorităților hothyste. Dar cel care s-a bucurat de un prestigiu de necontestat, considerat conducător spiritual și politic al tuturor românilor aflați sub ocupație ungurească, a fost Episcopul Iuliu Hossu, numit, un an mai târziu, Administrator apostolic de către Papa Pius al XII-lea¹²⁶.

În paralel, Guvernului regentului Horthy a făcut presiuni diplomatice asupra Sfântului Scaun, cerând schimbarea administrației teritoriale ecleziastice, sub motivul că Blajul, reședința mitropolitană a Bisericii române unite, rămas în partea de sud a Transilvaniei continua să-și mențină jurisdicția în partea de nord, asupra teritoriului ocupat de Ungaria. Dar jocul diplomatic maghiar s-a izbit de hotărârea Vaticanului de a nu ceda în fața mutațiilor politice vremelnice¹²⁷. Guvernul hothyst intenționa chiar să înființeze o Mitropolie ortodoxă ungară pentru credincioșii români, sârbi, cehi și slovaci de pe teritoriul Ungariei, firește, cu limba maghiară în cultură. A și fost numit ca șef al Bisericii ortodoxe ungare - cu reședința în Munkács - un oarecare Mihail Popoff, fost preot militar în armata rusă țaristă, sub ascultarea căruia au fost trecute și câteva parohii românești din Ungaria trianonică, aparținătoare până atunci de Episcopia Aradului¹²⁸.

¹²² Ibidem, Telegrama nr. 578/26 august 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 119.

¹²³ Ibidem, Telegrama nr. 579/27 august 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 151.

¹²⁴ Ibidem, Telegrama nr. 581/28 august 1940, expediată de la Roma de N.P. Comnen, M.A.S., p. 152.

¹²⁵ Milton G. Lehrer, *Ardealul pământ strămoșesc*, Cluj-Napoca, 1991, p. 487-495.

¹²⁶ Ioan M. Bota, *Istoria Bisericii universale și a Bisericii românești*, Cluj-Napoca, 1994, p. 325-326.

¹²⁷ Ion Dumitriu-Snagov, *România în diplomația Vaticanului. 1939-1944*, București, p. 87.

¹²⁸ Mircea Păcurariu, *Politica Statului ungar față de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918*, Sibiu, 1986, p. 128.

Refugiații ajunși la București și în alte zone, fie că erau din Transilvania, fie din Basarabia sau Bucovina, s-au bucurat de asistență atât din partea Guvernului, cât și a Patriarhului Nicodim, a Nunțiului Apostolic Cassulo sau a Episcopului de Iași, Alexandru Cisar.

Asaltat de ambasadorii N. Petrescu-Comnen, al României - pentru protecția populației românești și încetarea măsurilor de asuprire și exterminare - și, Gabriel Apor, al Ungariei - pentru reforma administrației teritoriale eclezistice corespunzătoare noilor granițe de stat, cu alte cuvinte pretinzând Sfântului Scaun să confirme Dictatul de la Viena și politica anti-românească - , Papa Pius al XII-lea a reușit să imprime diplomației Vaticanului a linie echidistantă față de efemeritatea politicii impuse de dictatorii vremii.

Sub noul Conducător al Statului român, Ion Antonescu, deși considerat al treilea om al Axei, colaborarea diplomatică România – Vatican - într-o adâncă conspirativitate - își lărgeste aria de activitate, de la protecția cetățenilor români din zonele vremelnice ocupate, la aceea a refugiaților polonezi, culminând cu asigurarea transportului evreilor din Ungaria și România spre Palestina¹²⁹.

Colaborarea celor două diplomații în anii războiului a stat sub semnul umanității și a necesității instaurării păcii.

¹²⁹Ion Dumitriu-Snagov, op. cit., p. 89-90.

NOUVEAU CONSIDERATIONS CONCERNANT LES RELATIONS DIPLOMATIQUES DE LA ROUMANIE AVEC VATICAN (1939-1940)

Résumé

Dans le procès de destruction de l'équilibre politique, l'Axe a provoqué et a favorisé le développement du revisionisme dans les pays voisins à la Roumanie.

La diplomatie roumaine engagée dans des interventions près des gens d'état en Occident, en suivant le même chemin comme le Pape a insisté toujours pour la sauvegarde de la paix et pour la pratique des négociations sur les problèmes en litige.

En se prévalant de la latinité des roumains et aussi des leurs liaisons avec la civilisation chrétienne de l'Ouest - très fréquent invoqués dans ces années de Pape Pius le XI-e - comme aussi de la position d'avant-poste de l'ordre et de la civilisation à l'Est de la Roumanie, la diplomatie roumaine a fait usage de tout l'arsenal, dans cette période tragique de son existence pour la sauvegarde de l'intégration du pays.

Les sources riches archivistes attestent à Rome un permanent contact entre l'ambassadeur roumain et le Pape ou des dignitaires élevés de l'administration de Vatican, et à Bucarest, entre le Nonce Apostolique et les dignitaires roumains. Les politiciens importants de la Roumanie, dans leur voyages à l'étranger, n'ont pas évité le Vatican, aussi comme les représentants du Vatican n'ont pas évité la Roumanie. Des entrevues fréquentes de l'ambassadeur de la Roumanie avec le Pape ou avec ses conseillers de première rang, ont été une source des informations permanente pour les gouvernements de Bucarest, basées sur elles, puisse prendre des décisions d'une importance majeure dans cette période.

À leur tour, les dirigeants de la Roumanie ont déposé tous les efforts pour l'éloignement des certains insatisfactions du Vatican dans les problèmes confessionnels. Au 2 mars 1940, le Roi Carol le II-e ratifie l'Accord conclu à Rome huit ans avant et dans le jour suivant par le Decret no.688, annulait les procès qu'impliquaient le Status romano-catholique transylvain et les Ordres monacals.

Devant la politique revancharde hongroise plus évidente, le Vatican a offert ses services pour servir de médiateur dans les moyennes du différend roumain-hongrois. Pourtant, après la découverte du complot de l'automne 1939 dans lequel ont été impliqués un nombre impressionnant de conseillers de l'Eglise catholique - à la sollicitation de l'Etat roumain, les uns ont été éloignés, mais surtout avant du Dictat de Vienne, la diplomatie roumaine a commencé avoir des doutes sur la sincérité politique du Vatican envers la Roumanie.

Avec tous les efforts diplomatique, la Roumanie saccagée d'un politicien étroit, a été mise dans l'état de faillite. Avec une armée pauvre et sans une dotation correspondante au commencement de la guerre de 1939, elle a souffert des graves préjudices politiques et matérielles. Subordonnée économique à Hitler, puis partagée de l'Axe et de l'Union Soviétique, par des chantages et des intrigues politiques, la Roumanie perdait en 1940, la Bassarabie, le Bucovine de Nord, l'Ardeal de Nord et le Cadrilatère.

De point de vue de l'administration territoriale-ecclesiastique, la Bassarabie, le Bucovine et le Cadrilatère ont mis moins de problèmes au Vatican que la Transylvanie, quoique les partie occupée d'elle avait été annexé à l'Hongrie, un état avec une puissante hiérarchie et une tradition catholique. Dans les années qui suivent, la diplomatie du Vatican sera harceler aussi de la part roumaine que de la part hongroise. La première lui sollicitait l'appui pour la protection de la population roumaine et la cesse des mesures d'oppression et d'extermination, l'autre pour la réforme administrative territoriale - ecclésiastique, correspondante des nouvelles frontières d'état. Le Vatican est resté sur la position adoptée en 1853.

La collaboration des deux diplomaties pendant la guerre est restée sous le signe d'humanité et de nécessité de l'instauration de la paix.